د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د تیولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبري قائل نه دے، خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرتې، او مسئلي په سلسله کې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمیدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ونېلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پیښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکوال سره خوندي دي

د کتاب نوم ـــــــــ د تحقيق په رڼا کښې

ليکوال ـــــــــ مياں وکيل شاه فقيرخيل

د چاپ کال ـــــــــ ۲۰۰۲ ء

کتابت ـــــــــ محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ـــــــــ

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ـــــــــ سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

دخپل مور پلار په نوم
په کور نې نور شه
دچا په دُعا کانو چې زهٔ دَ
دنیا په نښون یم

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر	لیک	مخ
۱-	د تحقیق په رڼا کښې - یو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲-	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۲
۳-	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴-	صدیق څوک دے	۴۶
۵-	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶-	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي اثار	۸۰
۷-	پښتو کښې رومبے منظوم طبّي لغت	۹۶
۸-	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹-	فقیر جمیل بېګ (جمال خانؒ) د شاعر په حېث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیّت	۱۴۷
۱۱-	پښتو نثري ادب	۱۹۰

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تاُثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق دادب یو کړکېچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لار ده په دې کړکېچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو دیوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې دیو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نژدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارې او ستړتیاوې په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه وړومبی ګام اخستی وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه نیوی شي چې هرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي دَ تحقیق دلارې خنډونو ته زړه نه بایلي، دَ حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په دوڼ تندي وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړې دې چې د تحقیق د کار د ګرانوالي سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بېخي يو تکنيکي عمل هم دے د تحقيق کار هله کټور ثابتېږے شي چې دا عمل د دې دپاره د جوړولو په رڼا کښې سرته ورسولے شي ځکه چې د تحقيق اډانه په کوټلي دليلونو ، قلمي مسودو ، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه وي د يو محقق د څېړنې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او د دې لارې د نوو لارو دپاره د غور و فکر نوې نوې نکتې رامنځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي او حتمي نه شي ګڼلے کېدے د تحقيق سره همېشه نوې مسئلې راپيدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي په حواله د مستقبل د محققينو دپاره د يوې رابطې کار ورکوي ډېره اهم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو د پوره کوولو نه بغېر وکړے شي نو دا رنګ نورو محققينو ته د دغې تحقيق د استناد دپاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې پېښېږي او يا ورته بېخي او نه رسي او په نتيجه کښې د غه تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سواره ډېر لږ کسان دي او کوم چې په دې صنف کښې څه کار کړے دے نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري زموږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پښتې او د لاس امداد نه بغېر په يواځې سر او ښه په نېک نيتۍ د مقداد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. ښې شمېره ورک قلمي نسخې
یې مدون کړې او د پښتو ادبي تاریخ کښې تیاره گوټونه یې رڼا
کړي دي. څو کم او زیات د غه ټول تحقیقي کاوشونه د تحقیق
د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د دسیسیاتو په کتاره ډېره په
گرانه پوره ختلي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقیق معیار سره
سمون نه خوري او په دغې لحاظ زمونږ د پاره پرې کېږه ترل
لوکوټې گرانه پرېوزي -

زمونږ په تحقیقي ادب کښې د داسې غیر معیاري تحقیق کښې
مثالونه بیا مونده شي - زه دلته د دغې مثالونو د یو په یو
ذکر په ځای د دغې ټولو مجموعي تأثر وړاندې کوم چې
په دغې تحقیقي کاوشونو کښې ځنې څو د وړاندې نه د یوې
ټاکلي شوې مفروضې په بنیاد په هره طریقه بنه په منلو به
بندیز د پخوانیو نظریې رد مقصد وي په تحقیق کښې دا رویه
د دغې کار د بنیادي اصولو په ضد گڼلې کېږي ځکه چې تحقیق
د نیتونو تیرې نه مني - د تحقیق په لاره د زړو نظریو رد
څه شجر ممنوعه نه ده، خو د دې رد د پاره نېک نیتي بنیادي
غوښتنه ده - د غه تردیدي نکتې که څه هم د تحقیقي سفر
په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقیق د
یو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنیاد کېږي نو د څه مصلحت
کوشش له مخه د هغې نه ډېره د بنیادي اصولونه خلاف خبره ده -
په تحقیق کښې دستاویزي ثبوت د اهمیت وړ وي او عقلي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - کهٔ چرې د انصاف په نظر ووکتے شي او زموږ د دانهٔ تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجولې شي نو په دغې پیمانه به زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځائے ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره څو اصول منضبط کړې شوي دي هغه دُمره کلک او زور ور دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هیڅ ګنجائش نهٔ پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قبلولو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخهٔ اصول د نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه برخه ئې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیادکار ورکوي نو کهٔ چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم دغه بنیاد او ګرځولې شي نو د تحقیق پرې معیاري کیږي هم او مستند کیدے شي هم شي څو زموږ په تحقیقي ادب کښې یکار داو ستے روایتونه نهٔ سند لري او نهٔ تسلسل او د دغې رویې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري کړې ده - د ډیرو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې لیکلې شوې مقدمې د دغې رنګ مثالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د و ختـ یو اهم ضرورت دے-

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د پښتو د تحقیقي ادب دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو ، ډېرو تحقیقي کارونه ، د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوې تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے . او دغې اهم کار د پاره ، دداسې زلمو ضرورت دے چې هغوي په یوه لیوني جذبه تحقیق د خپل ژوند مشن اوګرځوي او د پښتو د فخر ور قامي تاریخ ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او دغې ادب ارزښتناک آثار ، دنیا ته په داسې دول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کچه ونه پوره کېدو په بنیاد هر ځاے او هر چاته قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کېږي .

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیر خېل هم د غه رنګ زلمو څخه یو کېدے شي . ځکه چې ما په ابتدا کښې ویلي دي چې تحقیق د پاره ، د زړه زور ، بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخپره زلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو اندازه لګي چې د زړه زور یې هم ښه زیات دے او هغه د غه توانائي د تحقیق څوندې زړه سترې کارته په کومه لیونۍ جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموری سبب اوګرځي او دې سره سره به یې تحقیقي کاوشونه د پښتو معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د خپل کول د نورو لیکوالو پشان یې په یو وخت د ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شپاړسو بېړو پېړنې نۀ دي اېښي او په یوه خله د تحقیق،
تنقید شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې یو کې نۀ
وې سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان
خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتدا نه هم په دغې
صنف کښې ئې خپلې هلې ځلې جارې ساتلې دي د خپل دغې ذهني
استقامت په ډاډ ئې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمدالله فقیرخېل
دیوان چې د ژوند زمانه ئې ۱۲۱۰ ھ نه ۱۲۹۰ ھ تر منتخبه انداز
کړې دے مدون کړو او د تحقیق په اصولو پوره د خپلې یوې
درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه
که یو پلو د میاں حمدالله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات
فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پښتو هم رڼا
غورزه وي چې د پښتونکو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت
لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر
امکاني پورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم
او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې
شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن د یو پوره کار
ممکن شوے نۀ دے. د علم و فن د دغې خود رو ودې له مخه،
تخصیص د نن سبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے یو هم خلق
یو روغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته ګرانو دي وتو په حاشیه
د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چېلي هلې ځلې جاري ساتي. میان وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښه پوهېږي، نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختکو په قامولیه کښې د خېل جدّ امجد میان جمیل بېګ (۱۰۲۳هـ - ۱۱۱۶هـ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میانګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او برسېرنې خصوصي، ذېلي ځانګه (SUB – BRANCH) خوښه کړې ده. د میان حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبۍ نمونه ده او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغه یو داسې ځځه ده چې د هغې په لسو یکو نو کښې شپږ مضمونو نه د سعید ختک یو شعر، صدیق ځوک دے، ابراهیم ځوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حېث، خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې پوهې منظوم طبي لغت هم د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي ځانګې سره تعلق لري. میان وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته کنړم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خېل صلاحیتونه دیو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولیه په یوه لېونۍ جذبه د خېل قام د پیا ورو مشرانو د تعارف او د هغوي د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي -

ښکاره دا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي ځځه ډېره د ایالدې د دوستونکو مخې ته راغلې وه، ځکه چې هغه د دې کتابت

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره يو کال آگاهو ناکړې
وه څو زه په دې دوران کښې د خپلې يوې اوږدې ادبي تحقيقي
منصوبې په تکميل کښې بوخت وم او په پنځ پنځ کښې د يک لوست
څخه نور هنگامي کارونه هم داسې اکېدل نو ځکه د دې کتاب
اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسيارتيا
په وجه ډيل شو، دا د وکيل شاه حوصله او په خپله دې درنه
تحقيقي څخه زما ډيک اخستو څخه اراده بلکه فيصله وه چې هغه
د خپل ناقلاره خوئي او د حساس طبيعت باوجود — تر ډېره
اوږدې مودې پورې سا رانيسکله او په يو برخوردارانه احترام يې
په زغم زما يک ته انتظار اوکړو - سره د ډېره هسيارتيا زه
نه شم ويلے چې زما دا تار تارين تاثرات به د هغه د دې ډېره
زور او په خوارۍ ډکې علمي او تحقيقي کاوش د پيش ند کښې
او د هغه د ډېره اوږد انتظار څخه حق ادا کړي او که نه خو دا په
يقين سره ويلے شم چې زما دا نيمگړے شان يک به د تحقيق په
ډگر د هغه د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړه ستړي منزل يو
بې پلوه منشه ضرور او منلے شي -

د تحقيق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته
راکړې شوې وه په دې کښې تر دې وخته لس تحقيقي ليکونه شامل
دي په تحقيق کښې د ماخذ اهميت د کريم داد الف نامه او د هغې
شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو
ليکونونه پرته لکه چې وړاندې ذکراوشو شپږ مضمونونه

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو كتابونو پرليكه نړۍ : www.ketabton.com

د فقیرخېل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د اثارو د
پېلټنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ
دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو
مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د یکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه
په حقله ښه په ډاډ وېلے شو چې هغه د خپل کول په تحقیق
کارونو کښې یو داسې ځواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي
هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو را غونډولو نه پس هغې ته
په ډېر شوق یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو
په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په پخو دلیلونو او د
دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي
چې د هغې په مثلو کښې تر هغې هېڅ څه باک نه ښکاري ترڅو
چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو پخو دلیلونو او
په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې را غونډ کړي شوي کم او زیات تول
یکوله وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او
په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه
هېڅ څه یک نه دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر
دې وختونو قطعي ثابتې شوې دي - او زما په خیال نوم وړکي
شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر -
صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو بېے

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو
د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو
تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پیشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوې ترلاسه شوې معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه داکوشش وې چې هغه د خپل تحقیق د پاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخوانۍ ادب تیارکتونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوې تحقیقي کار په باب له نوې نکتې رامنځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخوندنه دې وهلې بلکه بنه په شعوري ډول ئې داکوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوې پښتکې بل کړي په دې لړکښې هغه د ګمنوزړو شاعرانو په حقله شوې تحقیق ته په خپل کوشش ترلاسه کړې د نوې معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي-

دکریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اوانه دے چې دکریم داد ابن اخون درویزه دواصلي ملحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله ډېر نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په ورانډې کولو کښې پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زموږ ځلمي محقق د ذکرشوي الفنا يې د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپڅلې شارح په وروستي ځل د مجهوليت د تيږو نه په زابهر کوولو د اخون درويزه د اولاد ځنې ثابت کړې دے -

”د سعيد ختک يو شعر“ د سرخط لاندې په خپل يوه ليک کښې وکيل شاه د پښتو د سترو تحقيق کارانو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نېغ په نيغه په رد کولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد ختک د دې شعر

خان که اطلس دا شعارو اودلي دي
د د پو درپو ورونو تهوکي هم شکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر کړے دے -

د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد دلته چې ښکاره ده خوشحال خان ختک دے چې د خپلې کورنۍ ټولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے نو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نه ده بلکه دا د هغه د دې ورونه ميان جميل بېګ، شمشېرخان او ميرباز خان ياد کړي شوي دي - د ميان جميل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان ختک د دوه نورو ورونو د ادبي حېثيت په حقله څه دستاويزي ثبوت منځ ته نه دے راغلے نو زموږ د ځلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې یېک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه ډېرې نظرېې په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دغه دا نوې نکته خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورو بهادر شېر خان او میر باز خان د شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني ځکه د تحقیق کارانو د پاره د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د دوی نوعیت دوه جدا جدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق د دغې دواړو ځوانو نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دواړو شاعرانو د ژوند حالات او زمانه، د دوئ خټو نو په تېره وکښې ورک پاتې شوې دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو لیکونو کښې دیو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوې کښې یو هم د څه کوتلې تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے ځائېږي او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي وئیلي وکیل شاه وړومبے محقق دے چې ډېر په شواهدو او د خپل قام د دغې دواړو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په مرسته هغه ورته هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه وائي یوه کوتلې رائے قائمه کړې ده او د بنه ټکو دلیلونو په بنیاد ئې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حضرت محمد میاں جمیل بېګ زامن دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو رومبے منظوم طبتي لُغت د سرخط لاندې یک کښې دا انکشاف شوے دے چې د هغه په لاس را غلي د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې وړومبے منظوم طبتي لُغت دے او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخیل تصنیف کړے دے څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخیل زوځو دے -

نوم ور کے شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خیل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنګ په علاقه کښې د اوډیګرام نومې کلي او سید و نکے وُ د ژوند او کار په حقله یو ډیر معلوماتي مضمون دے، په څیل دې یک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړے دے چې میاں محمد سعید ابک خیل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دے چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو دَ د لټون دَ جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رنړا کښې را غـلي چې د کوموییکونو ذکر او شـو په د غې هر یو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوے دے او څه د اسې نظریه مسله او نکتې را وړاندې کړې شوې ده چې په ه هغې دَ مزید تحقیق امکانات شته دے - په کتاب کښې څنې د اسې ییکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په د اسې نمونه ییکونو کښې دَ پښتو نثري ادب دَ موضوع په اعتبار یو معلوماتي یک دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دي. د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پیشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا یک نور هم وقیع شوی وُ.

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ثانې مضمون کښې د تحقیق د فن دیو بنیادي توکي په حقله په د غې موضوع لیکلي شوي کتابونه ډیرې معلوماتي خبرې راټولي کړې شوي دي ددې یک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق دفني غوښتنو څخې پخپله هم ښه خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي.

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو سترو ستورو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي، د میان جمیل بېګ په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې جې غوره پیاتي شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي.

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدرولو لو کوشش کوُو م د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه، د شاعرانه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اړه پېچ نه عاري ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طريقه ضروري وي. د تحقيق ژبه رنګين بياني نه زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پياسته داره وي ځکه چې دا سې د ژبې نو معنويت او صنعتګري د تحقيق مقصد ته په رسېدو کښې ګران واله پېدا کوي او اهداف يې ګډوډ يا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقيقي نوعيت هغه يکو نه زيات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځاځے تحقيق ته پاملرنه شوې وي. په تحقيق کښې د ځې تيقن بنيادي اهميت ضرور لري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په خپل کار د ځې يقيني تاثر ورکوي. البته په تحقيق کښې د هم چو ما ديګرے نيست په شان فرعون رنګه دعوې او يوه تحکمانه رويه هم د تحقيق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقيق که هر څو يو زړه ستړے او پېچيده عمل دے نو د تحقيق مواد د پېشکش دپاره مناسب يک ډول (PROSE STYLE) ځان ته يوه ګرانه مسئله ده او د دغې چل د را لاندې کولو دپاره يوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

مياں وکيل شاه فقير خپل د لمې دے، د تحقيق کړ کېچنه لار هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوې نوې موضوعاتو په لټون خپل تحقيق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري - او د دې دپاره چې هغه کوم يک ډول خپل کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

به نور هم صفا او ساده شي. زموږ ددې محقق د یک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه د یوې خبرې په تکرار او د یو ټکي د متن او د فاقتو په پرله پسې راوستو د اکوشش کوي چې د ځینو تحقیق بنیادي نکتے د لوستونکو زړه او ذهن ته ورسوي، کله ناکله د هغه د یک په تکراري اسلوب د ټکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي. د تحقیق په دنیا کښې دا غلي یکونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، ځکه نظریه او نکته بنه په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې او مسئلې په سلسله کښې د تر لاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د ځینو هر تحقیقي یک په خاتمه و په د ئې موضوع د مزید لیکون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. ددې هر څه په دنیا کښې زه بنه په داد و ښلے شم چې میاں وکیل شاه فقیر خیل د روان وخت د ځینو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د ځینو نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه میېنه شیخ ملتون - مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کريم داد الف نامه
او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوے لوے عالمان شاعران محققين مؤرخين تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه مونډلي په دغه دورونو کښې دويم دور دے چې په يو لسمه او دولسمه صدئ هجري باندې محيط دے په دغه دويم دور کښې مونږ د دوؤ ډلو سره مخامخ کيږو چې يوه ډله د ستر صوفي او پير بايزيد روښان ده چې په روښاني ډله ياديږي او بله ډله د اخوند درويزه او د هغه د پير سيد علي ترمذي ډله ده چې ددې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بايزيد روښان د تصوف طريقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحريک بنياد ئې کېښو او بيا ئې د خپل نصب العين سرګندولو دپاره په پښتو ژبه کښې خيرالبيان نومې کتاب وليکلو چې په هغې سره د پښتنو په سيمه په ديني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پېدا شوه او پير روښان پير تاريک نوم سره ياد کړے شو او ددې کتاب په زد کښې د دويمې ډلې ستر عالم اخوند درويزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب وليکلو او د غه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام ومونډلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ ددین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لاربښودنه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لوی علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ هـ کښې زیږېدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ هـ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو ددۀ ډېر تصنیفات دي چې په هغې کښې د ده یو دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې „ الف نامه " زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلي د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلي خو ددې نه مخکښې د الفنامو روښاني شاعرانو بنیاد اېښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علي محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوي لوي شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې دا یې د مخزن سره یو ځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هېواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤ نه " په صفحه ۱۸۲ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر تورې په یو بېت یا بېتونو کښې تشریح کوي د حروفو د غه ډول اسرارو ته توجه زل په ځینو مذهبي او عرفاني لارو کښې یو اصل ګڼل کېږي -

دمثال په توګه موږ د ملا دکو یمداد د الفنامه د بېلو بېلو توري حروفو دیو یو شعر نمونه ورکوو - لکه

الف :- اے طالبه الف یوګوره له فیمه
ددې دوا ړو معنیٰ هیمه

ب وجود ظاهر په بې شه
عین هغه عکس هوے شه

ت توحید دې ته ګوره
چې جلوه کا نور د لوده

ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غیر ثبوت د لات دے

د غه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې یو تفصیلي کلام لیکلے شوے دے د کو یمداد د الف نامې شرح لیکلې شوې ده چې د ربو کسانو لیکلې یوه شرح د حاجي عبد الله (رح) قصوري - کلمات الوافیات ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي (رح) مفتاح الدقائق ده او درېمه شرح د عثمان ده ددې درېمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صیب د خپل کتاب " د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې " په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سر خط لاندې څ لیکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغې شرح په پیل کښې د کریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د
الف نامه شرح راغلې او تر الف نامه وروسته يې د مخزن
څني نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه
کښې د کریمداد الفنامه د "ن" تر پېښې پورې راغلې ده
او نوره برخه يې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نه لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې
د عثمان نوم راغلی او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړی
خو باوري پرې نه يم -

او بیا ورپسې دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هېوادمل صیب لیکي -
موږ ته د کریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحينو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای کښې راغلي دي -

" الٰهي تو حافظی محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د اشارې په توګه معرفي کړے دے
خو باوري پرې نه يم -

او بیا يې دې عثمان باره کښې د چېد بل يو کتاب چې ذکر يې مخکښې
راغلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ايجاد او ودې پړاوونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې ليکلي

ارواښاد قاضي محمد عمران خان تهوسکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۲ء)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې د
شرح شارح په غالب ګمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې دا غلي «الهٰی تو حافظی محفوظ کن عثمان»
د شرح مخزن د دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا خو وو د الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلي متعلق د ګران زلمي
هېواد مل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هېواد مل صیب د دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل وکړم
وکړې شي چې زما د غه لیکو سره نورې نوې معلومات رابرسېره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح «په دنیا کښې وې کومه شرح چې په ریاست
تونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېواد مل صیب لیدلې کتلې ده دا به د ګران هېواد مل صیب د پاره د
خوشحالۍ باعث اوګرځي چې دلته زه دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوې په ریاست تونک کښې لیدلې کتلې او لاتر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نه ده هم دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېواد مل صیب وائي چې د تونک د شرح نسخه مقدمه نه لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب مغز پاڼې موجود دي په کومه سره چې موږ پورې خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په بنه ډاډ سره وښيلې شو چې دا دې شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صېب هغه شک په يقين کښې بدلوي چې وا قعي عثمان دا دې شرح شارح دے دا دې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس رو ببم او ليکلو په کوم کښې چې دوي يعني حافظ عثمان دشرح سبب ښانۍ چې هغه څه اسباب دي چې دا شرح اوليکلې شوه دوي ليکي -

سيد علی ترمذی قدس الله سره العزيز باخون حاجی البدعت و يقم السنت عارف بالله درويزه رسيده بود نور رحمت الله عليه و ازين باعلم ربانی شهباز لامکان نيے محقيق اخون کريمداد عليه الرحمة رسيده است او به نور عالم وحدت معنی سيی حرف را بر زبان افغانی بيان کرده وآن معنی هما حقائق و معارف الاهی بودند وآن حقائق ومعارف الٰهی روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتياج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سيی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق اين يک سبب شرح شد و ديگر سبب شرح اين است که بسيار مومنان طالبان انسان واصل حق اند برايِ آنکه آن انسان واصل حق مارا بحق وصل کند وآن انسان واصل حق پوشيده است بحکم اين حديث قدوسی اوليايُ تحت قبايُ لا يعرفهم غيری پس تصنيف شد اين شرح که پوشيده نيست پس بدست هر کسے که اين شرح رسيد و اين شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات و آنچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

دا وو هغه اقتباس د کوم نه چي معلوم شو چي حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے او هغه چي د شرح په آخر کښې دا الهی تو
حافظي محفوظ حو عثمان ، کوم الفاظ ليکلي او ګران هيوادوال صيب دَ
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي او س نو د پسه
واضحه شوه چي نهٔ يوا ځې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکر
شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چي عثمان دا
شرح ليکلې - سکه چي مخکښې وښيلي شوي دي چي د کوم د اد دَ
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چي نومونه کلمات الوافيات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم اېښود دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې
چي دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامید انکه
حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند این کتاب و عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

ددې اقتباس نه معلومه شوه چي ددې شرح نوم "واصلة الحق"
دے ددې نه پس په دې مقدمه کښې ددې کتاب د ابوابو ذکر دے
چي اول باب د علم توحيد دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح آن طالب را بحق وصل کند به سبب آنکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده درحق ....

ددې شرح سبب ډیکلو داده چې په دې د خدای پاک پېژندنه او د حق د نیا وه او دا هر څه د دې دپاره د عمل او د حق د پېژندلو او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا دی چې د حق طالبان ته دا شرح او رسي او نورو خلقو ته هم د فائدې او د عمل علم سبب او ګرځي دا مقدمه ډېره تفصیلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هېوادمل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په یقین کښې بدلېږي هغه به د لته ناوړم چې هغه دا رنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح وسبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است و خاکپای دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیض شود و بدیدار خود مشرف کند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائے په ځائے هغه حصې اوليکلې د کومې نه چې نورے معلومات موندل ته تر لاسه کېږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم ځنډ داسې وي څو ترکومه چې ما دا اوکتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خيالات يک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمٰن الرحيم نه پس ليکي.

ای طالبه الف يو گوره له فيمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طريقه طالب اين است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن ووجود صفات حق را ثابت کن پس ازاں وجود وذات وتمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

د غه شان د دې شرح په پای هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هېوادمل صيب په خپلو کتابونو چې ذکر ي په دې مضمون کښې راغلے ليکلي نو د لته د غه آخرينې اقتباس ليکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي.

الحمد الله على اتمام حمداً دائماً بدوام الله تعالىٰ والصلوٰة على نبي محمد سيد العالمين صلوٰة مُسْتَمِرَّةً باستمرار الله تعالىٰ الٰهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشي را از دين غير حق در هر دو سرائے بحرمت نبي محمد سيد الكل مع الكل صلى الله عليه وسلم بعد ومعلوم الله تعالىٰ ومعدود الله تعالىٰ و

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب
با ختتام رسید تمام شد -

دا اقتباس ما دلته په دې وجه درج کړو چې محترم هېواد مل
صیب کوم اقتباس د تېوشکي نسخې نه درج کړې په هغې او په دې الفاظو
کښې څهٔ لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې "تو حافظ محفوظ کن عثمان
ترا از دیدن " درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "دُ ترا" په
ځائے عشي را از دیدن د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان " لیکلي
او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے " یک دے -
دغه شان د کتاب "لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې
بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب با ختتام رسید لیکلے شوے چې بیا شت
او ورځ ترې معلومېږي خو کال پٔې نه دے لیکلے-

په دې شرح کښې د شپږ و پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف
نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي
نو د عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه شروع کېږي
چې د دغې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمٰن الرحیم
پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادری بر مجاهدات شاقه
انحضرت نگاه کن و برکات آن حضرت که بمنزله آبحیات تند کوشش
دل را پیوسته دار که انحضرت چه میفرمایند -
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مرترا هرگز میسر نمیشود ای غلام تفقه کن پس ازان اعتراز کن ازانکه هرکه عبادت خدای عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤونه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبد الحلیم بن عبد الله بن اخوند درویزه اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مالیدلی کتلې او دا شرح د ادوا ښاد قاضی محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پروته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زمونږ د خاندان سره تعلق لري او کوم ځائ دا رنګه صلاو ښ ي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبد الحلیم زوی دے او د د غه عبد الحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

د دې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چاپه اولاد کښې دے نوکهٔ مونږ دې اضافي عبارت ته غور اوکړو نو مونږ څهٔ نا څهٔ اندازه لګولے شو چې عثمان د چاپه اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ حتمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي که موږ چرې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو نکه چې وائي -

> پس اى غلام قادرى اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه انحفرت نگاه کن .....

نو دا سې معلوميږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او دغه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري نکه چې اروا ښاد عبد الحليم اثر افغاني صيب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پير بابا عليه الرحمة د ښهر نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه ئې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعنې قادريه - سهرورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کۀ غور وکړے شي نو دا سې معلوميږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکۀ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکه کوم د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يا د ئې په دوسره د ګران محترم زلمي هېواد مل صيب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله اخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدليږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمران خان ټونکي د غه خبره ده کوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس ددې شرح بابه کښې به لږ ليکل وکړو - دا شرح په توره سياهۍ په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کريمداد په محقق سره ياد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سياهۍ ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهۍ ليکلې د پاڼو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ډبه پارسي ده کاغذ ئې ډبل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پاڼو کښې يک دي - ددې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق ګران زلمي هېوادمل صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې کتلې او لا تر اوسه په دې ئې هم معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصّل مقدمه لري

ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا ويلے شو چې عثمان ددې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او د ګران هېوادمل صيب دوکړې شوې شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "واصلة الحق" ښودلے دے د غه شان د کريمداد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" د د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نوم نو شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدر منو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړې چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب او ګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصل الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هیواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۵ هـ ش -

۳- هیواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۸۷ م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه و روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څومره ورکړې ده په هغه کورنۍ کښې ډېر لوی لوی شاعران، لیکوالان، ادیبان، عالمان زېږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا رحمة الله علیه ته حاصل دی او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادر خان، سکندر خان خټک، صدر خان خټک، ګوهر خان خټک وغیره او د غه شان د خوشحال د وینې روڼ رڼو لکه فقیر جمیل بېګ رحمة الله علیه، د هغوي زامن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نور نسا نسي په دغه نژدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړې ده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوی چې دیوان یې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړی دا یې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق ځنې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دی د افضل خان خټک زوی دی. او ځنې محققینو یې په دلائلو سره رد کړې. دا ځائله یو تفصیلي بحث غواړي که لوی خدای ته منظوره شوه په دې به بحث کوو. د سعید بابا حالات په تیارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم د ده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرچا د قیاس په تله تللي او چې چا هم څه لیکلي بس هغه سند ګڼلي شوي . حالانکه تحقیق ډېرې پکار دي چې د دغه لوئے شاعر متعلق معلومات راپرسېره شي که نور هم څه معلومات نه وي نو پکار ده چې د ده د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے . کښې دغه شان به ئې څوک د افضل خان ختک زوي یاده وي او څوک ئې د چا بل چا ځکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نه شي نو افضل خان ختک خو چرته تللے نه دے زر به ئې د هغه زوي کړي ولې ډېرې سر خوږ کړي چې لا دیوان به ئې ګوري د بېل بېل شعر جائزه به ئې اخلي د تحقیق په تله به ئې تلي نو داسې بنه نه ده چې چا لوي شاعر یا لوئے خاندان پورې اوتړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز و ښيلي چې د افضل خان ختک زوي دې نو بس د هغه زوي شو . علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړې او آخر ئې د افضل خان زوئے تړې جوړ کړي . سعید ختک سره هم دغه لوبه اوشوه د افضل خان زوي ئې کړو . ددې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوئے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چا پېرچن حالاتو سطابق ئې په قیاس سره ثابت کړي .

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے .

خان که اطلس د اشعارو ودلي دي
د دیو دریو رو نو توکي هم لیکلي دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بڼ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریښمان د شپږ ګنډلي دي

د اشعرونه د دیوان سعید مرتبه همېش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رایې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د شال په توګه به د دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې د سریزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همېش خلیل صېب لیکي -

د غه رنګ یو رباعۍ کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس یې دغه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همېش خلیل صېب لیکي -

غالباً د دې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي اګرچې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې وړاندې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر دروندګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صېب اوس اوس د اپریل مۍ ۱۹۹۶ء ګڼه ۴-۵ میاشتنۍ مجله "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خوړېږي په صفحه ۸۲ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د خپل تحقیق نچوړ داسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو د دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعیدخان رور دے په تمام ختک او د افضل خان زوے دے. سعیدخان په یو رباعۍ کښې وائي -

خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو رونړو تو کي هم نېکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونړه سعید خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري -

دا څو وو د دغه شعر باره کښې د صدیق الله رښتین صیب څېړنه ددې شعر باره کښې دغه دوه محققینو خپله رائې ورکړي او کېدے شي چې نور هم ېړې چا څه لیکل، تحقیق کړے وي او زما د نظر وړاندې نه وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق شوے نوکه د غې ته په غور وکتے شي نو د دغه دواړو پوهانو د تحقیق نه رویه د دغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوي لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا ز امن اشرف خان هجري. عبدالقادر خان ختک، سکندر خان ختک یاد کړي او رښتین صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان ز امن علي خان. سعید خان. کاظم خان یاد کړي د لته کښې دواړه پوهان د یو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ـ خو څېړندو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغرې څو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زهٔ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانې کول غواړم کېدے شي چې داسې نهٔ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې ځکه زهٔ خپله رائې پېش کوم نو کېدے شي چې ددې نه نوره ښهٔ او دقیقه څېړنه اوشي او څهٔ حقیقت مېدان ته راشي زهٔ چې کوم رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا دنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل خاندان ژوند یاد هغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجد و چا د معمّې په شکل کښې اشاره کړې وي او چاکهٔ چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار د نیکهٔ روښو متعلق پوره پوره تفصیلي تعارف لیکلي لکه خوشحال بابا وائي ـ

ـ چې د پلار د مرګ مې تېرشو پوره قــرن
د صفرې په میاشت او مره د ماسور
یو زر اتیـا کلونـه د هجرت وو
چې د مور په څوا مې او مړ مشر کور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور اوشي نو بیا به پته لګي چې خوشحال بابا د چا ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده " چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن " ورپسې تر بلې مصرعه کښې د خپلې مور د مرون ښېته بیکي او دغه شان نور مثالونه هم د برښته زما د دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څهٔ داسې شعر لیکلے چې د هغې نه دیو واقعې یا څهٔ تاریخي خبره سرګندېږي نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر یا لیکونکے تړلے شعر لیکي څکه چې د مخکښې روستنے تابع وي اوس به د دې خبرې په تتبّع کښې د دې شعر وضاحت کوؤ او را به یکو د دې شعر له لکه څنګه چې وړاندې اووېلے شو.

ګران هېش خیل صیب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ، عبد القادر خان سکندر خان ، ختټے او دغه شان محترم ریښتین صیب علي خان - سعید خان کاظم خان مراد اختټے . حالانکه کهٔ په دې شعر مونږ د تحقیق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه ده چې د سعید بابا په دیوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه ځان له درج دي نهٔ تر بې مخکښې څهٔ واقعه یا خبره شته او نهٔ روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله بیله لیکلې شوې رباعي ده . په دې شعر

خان کهٔ اطلس دا شعارو اودلې دي   سه

د دیو د دیو رو نیو تو کي هم بنګلې دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ غور او کړے شي نو دوي شعر روښنې مصرعه باندې نو تول متفق یو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان ختک دے او شاعر دهغوي دا شعارو صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - اودا لفظ ئې د خوشحال بابا دپاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هر کله چې دوي خان نه مراد خوشحال بابا دے او موږ تول ئې منو نو ورپسې مصرعه "د دیو درېو روڼو توکي هم ښکلي دي"
نه مراد ګشنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو وئي چې د مکښني مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کېږي چې د "خان" یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د دیو درېو روڼو" نه دغه مختلف الخیال نومونه څنګه توک لري .
زما په خیال خو دا سې کېږ ے شي چې د سعید ختک " د دیو درېو روڼو" روڼو نه مراد د خوشحال بابا دوڼه مراد وي لکه چې خوشحال بابا وائي -

ه یو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نیولې
دو رونړه مې نور دي یو په نم دوهم بې نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا دې رونړه شته چې د هغوي نومونه دا رنګ دي • د سکه رور نه ئې مراد فقیر جمیل بېګ دے ددې دوارو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزۍ وه دوه رونړه يې مېړنه (ناسکه) دي چې يو يې شمشېرخان چې مورېې اصيره وه بل رورېې ميربازخان چې مورېې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک ميرباز لور وه. چونکه سعيد بابا د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه ليکي چې د خان اشعار خوښکلي دي خو"د ديو" يعني د خان د دريو رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محکښې د خان ذکر دے او وړپسې وائي "د ديو" نو په دې "دريو" سوچ پکار دے ولې چې د سياق و سباق نه پته لګي چې مخکښې ذکر شوي سړي رونړه ياد وي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان خټک. سکندر خان خټک يې مراد وے نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه دا سې ليکلي وو.

"د ديو دريو زامنو توکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې واړه رونړه هم ښه شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه رونړو کښې يې خود فقيرجميل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي. چې د منظومو شعرونو سره سره يې د فارسي ګرانقدر نسخې په بشپړو حالاتو کښې پښتو اکيډيمۍ کښې د دل تذکرة الاولياء. نورمحمد يه په نومو نوقلمي پرتې دي ياتې شود ادوه نور رونړه شمشېرخان او ميربازخان نو کېدے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو يا وي خو لاتر اوسه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نه دي راغلي او سعيد بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو
نو ځکه يې د "خان" د درې روڼو بيان کړے دے - او دغه شان
د پر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر
کتابونه وو خو پته نيشته چې څه شول کېدے شي چې څا سره
کورونو کښې پراته دي او ښائي چې نه - زما دې تحقيق خلاصه
دا رنګه ده چې د سعيد بابا ددې شعر نه د خان درې روڼه فقير
جميل بيګ[1] - شمشېر خان[2] او مير باز خان[3] مراد دي نه چې د خان زمان
اشرف خان - عبدالقادر خان - سکندر خان يا د خان نمسي علي خان.
سعيد خان، کاظم خان - او عجيبه خبره خو دا ده چې هر کله سعيد
خپله شعر ليکي نو بيا وائي په دغه درې روڼو کښې څان حسابه
وي درې روڼه خو يکا ردي چې نور وے - سعيد بابا په کښې ته
دے شمار و لي چې شعر خو د هغه دے - دا وو زما ددې شعر متعلق
څېړنه خو د لته ره بيا يو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه
يا راۍ ختمه نه ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې
ترې زما د غه مراد وو - کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققين
ترې نه ښه او صحي نچوړ را وباسي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان ختک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مېب

۴- پښتو میاشتنۍ مجله گڼه ۷-۵ نېټه اپرېل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقیق ارواښاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي۔

محمد صدیق یوخوږ ژبې ملّي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ھ ق کال نځواوشا کښې مړشوے دے اووائي چې د بنېوي په کربیګ کښې ښخ دے۔

ددهٔ یو غزل ښاغلي حبیبیؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا ده

دا شکوه دے چې مې یار دا غے راغے
زلال د وصال مې دوبار را غے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر څخه هم دد ې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زویه
اے صدیقه تحقیق بویه
اول رنځ او دارو زده کړه
دغه پس یې وو ایه کړه

دا صدیق د ۱۳۰۰ هـ څوا و شا تېر شوے دے د پېښور خوږو شا وسپدو. بل یو صدیق چې ارواښاد عبدالحی حبیبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے -

د صدیق د ژوند حالات او د دیوان موږ ته نهٔ دے رارسېدلے ولې چې کوم لږ غوندې اشعار یې موږ ته وليدل ددې نه معلومېږي چې دے یو جوشي او رند شاعر دے ددهٔ کلام کښې د عشق او عرفان جلوې بریښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بیانه وي -

ددې صدیق غزلې د پادري هیوز په کلید افغاني کښې یک دي په پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء کښې راغلي دي دیوان صدیق چې دس وس یې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکادمي د ژبو او ادبیاتو انسټي ټیوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سریزه څخه په کال ۱۳۵۸ هـ ش او ۱۹۷۹ء کښې چاپ شوے څو تر اوسه دا معلومه نهٔ شوه چې صدیق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څهٔ دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د دیوان صدیق په سریزه کښې لیکي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دی چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نورو وړوکو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه څنګه چې وېلے شوي چې ارواښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو اوس دغه دے دیوانِ صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغهٔ ځاے ځاے ځاېګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځاے کړم خو دا هم ووایم چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دراتلونکي محققین یکوالړوي د خپل تحقیق په رڼا کښې راڅرګنده کړي او اصل مرام ته اورسي داسې ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې د ډېرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او ډېرو بنو نتیجو ته رسېدلي او څوک دد غه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او کهٔ د هغوی ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظومو توګه لویه برخه ورېخښلي د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الـدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه وېلي او لیکلي نورهم کله چې دغه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

ټوله کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نو د فقیر بابا زامن به هم
لکه د خپل تره د زامنو د شعر و شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي. او د غه شان به يې خپل خانداني روايات مرکون
ته نه وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مړنتوب سره سره
په ادب باندې هم خور ورد دے او دغه ورور جمال خان (جميل بيګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تيارهٔ کښې پروت دے دراقم د څېړنې په رڼا کښې
صديق چې ديوان يې او چاپ دے د جميل بيګ (د جمال خان) زوی
دے او دا څېړه زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې دلته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقير جميل بيګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوی د يارلس زامن وو څلور يې بيبياني
وې. راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وايي چې د پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراتهٔ دي. د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او د ډېر کړاو سره چاپ
شوے ده د غه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

توله کورنۍ ددې فن نه وا قفه ده. نو د فقير بابا زامن به هم لکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي. او دغه شان به يې خپل خاندانې روايات مرکون ته نه وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتوب سره سره په ادب باندې هم خور ور دی او د هغه ورور جمال خان (جميل بېګ) روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې يې نوم تيارۀ کښې پروت دی د راقم د څېړنې په رڼا کښې صديق چې ديوان يې او چاپ دی د جميل بېګ (د جمال خان) زوی دی او دا خبره زۀ د ځانه نۀ کوم بلکه د کلکو او مضبوطو شهادتونو په رڼا کښې دلته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان ختک کښې ليک دي چې د هغوي د يارلس زامن وو څلور يې بيباني وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقير بابا په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وائي چې د پښتونخوا په کوټ کوټ کښې پراتۀ دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه ختک له اړخه د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاو سره چاپ شوی دی دغه شجرۀ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دا دي: محمد صديق رح - محمد اسحق رح - محمد ابراهيم رح - محمد عتاق رح - محمد صالح رح
محمد صديق په ټولو رونو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه پس د پلار د سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چاردیوال نه په مغرب کښې ځان له چار دیواري کښې دے په خپل خاندان کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پوهه عالم شاعر صوفي ولی الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب ارواښاد عبد الحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې ليکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم د محمد صديق کشران رونه هم د دوی د پلار محمد اشرف خان نه هم مشران وو هم د پوهه شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړنوال ګران هېواد مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق :- ويونکي: صديق - د تدوين کال نامعلوم د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

یک دود، ختکي، کاغذ نړے کشمیرے.

دې کتاب په ګڼو غزلو کښې د ختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده دې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یکدود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که څه هم بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت. اوس دا څو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځاے ځایګي او سلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د زیږیدنې نېټه پوره نه ده معلومه نو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ء) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وې چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وایي-

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
ګور په شهزاده کا دغه تورخوني غېبس

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې زهٔ هلک وومچې پرې دوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شوپرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - ددې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق اروا ښاد دوست محمد شنواري دَ صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تحقیق معلومیږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ھ ق) د کلونو په حدودو کښې زیږیدلے وي. د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ھ ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي اروا ښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زیږیدنې نیټه ۱۰۷۰ھ ق ښائي او هم دغه زمانه دَ فقیر جمیل بیګ زمانه وه د فقیر بابا د زیږیدو نیټه هم صحي معلومه نهٔ ده ځوک يې د خوشحال بابا مشر ګڼي او ځوک کشر د خوشحال بابا د زیږیدو نیټه ۱۰۲۲ھ ده نو کهٔ جمیل خان چرې مشر وي نو د زیږیدو نیټه به يې ۱۰۲۰ھ یا ۱۰۲۱ھ وي او کهٔ چرې مونږ يې کشر واخلو نو د زیږیدو نیټه يې ۱۰۲۴ھ ده د وفات کال يې ۱۱۱۶ھ معلوم دے او دا کال يې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۳ھ يې زیږیدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې وادهٔ يې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بیګ وادهٔ دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۳ سره چې شل کاله جمع کړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ۱۰۳۳ هـ زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۳۳ هـ کښې ئې وادهٔ کړے وي او چې محمد صدیق ئې د دغه رو ښتي وادهٔ نه پېدا کېږي نو د پوره ته شعرونو په رڼا کښې صدیق ۱۰۷۰ هـ کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ هـ نه چې ۱۰۴۴ هـ لرې کړې نو د پلار عمر ئې په دغه وخت کښې ۲۶ (شپږ ويشت) کاله جوړېږي او د صدیق عمر په ۱۰۷۰ هـ کښې (۲۶) کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالئ وخت وي د دې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صدیق د فقیر جمیل بېگ زوې دے۔

دا خو ئې وو د زېږېدنې او زماني حال اوس گورو چې صدیق په دغه غزل کښې د خپل ځاے ځائېگي باره کښې څهٔ ليکي۔

دربغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے
مه وای په نوښهر مک ئې مهٔ وای اشنغر

او بل يو شعر کښې د دې غزل ليکي۔

کهٔ د زړهٔ رضا دې ده چې مجنون گودم
تر مجنون صدیق بتر شته په نو ښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي۔

چې د زړهٔ په نازمې نهٔ پوهېږې څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خداے د نوری
د اناړو سرې دانې پېښ دے نهٔ شي
خداے وتاته کړې اناړ کو کښې زيری

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې او شي

نو هله به تر ې نتیجه را وځي په رومبني شعر کښې صدیق نو ښار

او اشنغر یاد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نو ښار یاد کړے. نو

دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صدیق دے کوم چې دَ

جمیل خان زوې دے او خوشحال بابا ورا رهٔ دے ځکه چې دوي

کلے اکوړے او چشمې او خوا او شا علاقې وې او حکومت ئې تر

لرې پورې وو دا علاقې په نو ښار کښې شاملې وې او په

دې وجه صدیق د خیل کلي چشمې او تنګار وېڅې د غه هم دَ

دوي جائیداد او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ

کلي دي نو هر کله چې دا وارهٔ کلي په د غه لویه علاقه نو ښار

کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نو ښار ذکر کړے دے کېدے

شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځنې ېکوال او لوستونکي دیو بل

صدیق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاریخ مرصّع دَ

افضل خان خټک کښې ذکر دا غلے او هغه ذکر د تاریخ مرصّع په صفحه

۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې دا سې لیک دے

چې ناصر خان کابل ته اورسېد و ګماشته ئې

د فوځ په معرفت د صدیق چې د چارسدې

ملک وو د بارک شاه زوې په تحصیل روان کړه.

دې نه معلومېږي چې دا صدیق بل صدیق دے د چارسدې

ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصر خان

ګماشته دهٔ په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نو ښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکرئې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے ددغه شعر په وجه د اشتغر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ رح زوي دے د افضل خان ختک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا شتغر په لور هم دا غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشتغر په شېرپاؤ نومې کلي کښې په کم تعداد کښې د فقیر خېلو میاګانو په نوم څان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشتغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع دریغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ ده صرف په دې صدیق د اشتغر کولے نهٔ شو داسې څو دَ صدیق د ترهٔ زوې سکندر خان ختک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کور کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفریدیو علاقې جیناکور نومې کلي کښې وو چې د هغه ځایه به افضل خان په اکوړي حسني کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکور وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکور یاد کړے نو نا۔

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـه همیشه د خپل وطن امید رجا خودم

دغه ئې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به څهٔ کوو۔

ـه تر مجنون صدیق بتر شته په نوښهر

دلته ډیر ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے دهغه په دې شعر کښې موجود دے

ـه چې دذړهٔ په راز مې نهٔ پوهېږي څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خدائے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او دا خوړه هم د غه علاقه ده سکه خو خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

ـه په تیراه په سوات په خوړه دړېه در شوم
بیام کوم لوري ته تهٔ بیا ږېي اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکرکېږ تشبیه د الماړو سره داتو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي دهغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاریخ مرصع په نوټو کښې په ۱۲۱۴ مکې

خاورې ته نږدې مغرب رویه څخه شمال ته دسرائې
اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهیٰ مشرق ته
دا توپل ځایونه د ختکو په خوړه تپه تحصیل
نوښهره کښې دي۔

ستر محقیق سرفرازخان عقاب ختک په خپل تالیف تاریخ ختک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ دخوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې دلته کښې لږ غوندې یو دوه کرښې را خلم -

خوږه کا دوسرا اهم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو
میں اکوړخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د بېرو اوښې رګوکښې) ګوګړې په کې تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دده غه خلقو د آمدن ذريعه ده - دا خو وو د صديق د ځائے ځايګي باره کښې بحث او دې بحث نه معلومه شوه چې دا صديق د خټکو د علاقې وو او فقير بابا هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل يو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د وراره او تره د هغه ديو شعر په دنيا کښې يکم هغه شعر دا دلته دے - دا شعر د ديوان صديق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې يک دے -

دا غزل د خان د دې غزل جواب دے
که د استاسترګي راوچار باسم ځان لـه

په دې شعر کښې صديق خوشحال بابا "دخان" توري په احترامي ضميه کښې ياد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "دخان" په ضميه سره په خپلو شعرونو کښې ياد کړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائی -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائی بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجری په خپله مرثیه کښې وائی -

له حیا به تن د خان خوړلے نهٔ شي
په دا خوی که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائی

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نهٔ دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائی -

خان که اطلس دا شعارو ودلی دی
د دیو درې روښ تو کې هم ښکلی دی

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائی -

د افغان له شعرا په شیدا باندې
داد ب په مقتضی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامیر د شاعرانو
که مړ وته یې عرض دې تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي مشاعرو نه ثابته شوه چي صديق هم د دغه کورنۍ شاعر دی د خوشحال بابا نوم په احترام سره ښکه د هغهٔ د زامنو په ځان په شعر کښي اخلي مورچاګهٔ ذکر کړی نو خوشحال يې ياد کړی خو خپلو زامنو او ورورونو د خان په نامه ياد کړی چي په دغه کښي د خپل ښکه ورور جمال خان زوي صديق يې هم د خان په نوم ياده وي د خپل خاندانی رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښي ښکاره دي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چي د مغلو نمک خوردي ښکه په خپل يو غزل کښي په صفحه ۱۰۷ باندي ليکي

تو ره شري ده بنه ده پښه ننګ نيمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واړه لېونی شول پښتانه چي پسي ځغلي
ننګ وته يې شا کړه له مغلو غواړي زر
حق د پښتنو دی که اوس بياد ننګ د پاره
شو په شهزاده کاد غه تورخوني په سر
روان يې زهٔ هلک ووم چي پرې ووب محمد امين شو
بنهٔ بنهٔ شهيدان وو په مغول شول پرې د بر
هيڅ نهٔ دي نابوده يوسفزي د ننګ په کار کښي
نوم يې د زمري دی تر شمال دي لا بتر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځېنې که منصب خوري خولا کوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګیسړ ي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې را ښکاره شو
واړه هېڅ کاره نه بې حیا نا مرد بشر

په دې شعرونو کښې یې زیات د ننګ د خوشحال بابا د خیال ښکاري صدیق هم ځغه پښتنو غند نه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو پیښو پسې منډې وهلې او خپل ننګ یې په ځغو ي خرڅ کړے وو او د دې شعر نه یې خو ځغه ځاني اني جذبه غیرت ښکاریږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دریا شته
نه ځو ښنکو غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او د غه شان د خپل ننګیال تودیال تره ځو خوشحال بابا وینه د صدیق په رګونو کښې تېره شوې ده او صدیق هم د میړني خلق تاشه کوي ده په دې حقله ځېږ نوال د وست محمد شینواري په خپله سریزه کښې لیکي -

په کلاسیکي ادب کښې صدیق د نورې پوړیه شاعر دے په اشعارو کښې یې ډېر داسې غزلي شته چې په نازک خیالۍ کښې د حمید او شید شعارو اشړول دي د شال د پیاده د دیوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کتلے شئ خو صدیق باندې د خوشحال رنګ زیات یدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شي صدیق د توري مېړنتوب شجاعت مېړن شاعر دے لکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره یادېږي
د نامردو کله څوک وائي سندرې
د زمري نامه پرې کېږده نمري څه وي
ځوان به ځان کاندي د تورو په مېدان غوڅ

څنګه چې ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې موږ ګورو چې صدیق د واقعي د تصوف او سلوک د دورونو نه تېر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که او کتے شي نو د شعرونو نه معلومېږي چې صدیق مریدي تصوف هم کړے وو یعني صدیق دیو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مریدي ئې اختیار کړې وه لکه دا لاندینې شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خواږه ترني شکر دي
د صدیق وښل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه ئې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردود

او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو ـ منازلو د پیرۍ او مریدۍ او ابو نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میان هم یو ستر روحاني مقام درلود او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوي الله په معرفت او د حق رښتیا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې نکه د پلار لوړ مقام درلود.

ددې دومره تفصیلي بحث نه پس مونږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنام نه دے سوانح ئې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میان (جمال خان) مشر زوي دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر انداز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دے - د خوشحال د وخت د جګړې ستاینه یې کړې خپله علاقه او
کلي یې خوږه او هوښیار ښیلي دے - او د خوږې کس کښې یې ستاینې
دي د مغلو بد یې ویلي دي د خوشحال بابا په شان یې د
میړنتوب بهادرۍ شجاعت ستاینې کړي - او څنګه چې یې د تره
د اپسل خان او دریاخان سره د صفوي د میړنتوب په وجه مینه
ده نو دغه شان یې د اپسل خان - دریاخان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې - د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفیانه اشعار یې هم ویلي ځکه یې ختکو الله ده که چرې د
بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا
رنګ زیات وو خو معلومیږي چې د خپل تره په وجه یې
په شعرونو د صفوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د
تصوف رنګ ددې ټولو شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق
د جمال خانؒ رجمیل بیګؒ فقیر بابا زوی دے د خوشحال بابا ورارهٔ
دے او دا صاحب دیوان شاعر صدیق دے د بده مرغه د دوي
د پلار حالات لا په تیارکښې دي نو په تېره تېره یې د زوي
حالات دا وه د صدیق متعلق د راقم رایې او څېړنه نوې
الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نور معلومات
دا برسېره شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴ م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل میان ګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ م

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ م

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ م

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه تحشیه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ م

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره ادارهٔ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ م

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۲۵ م

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند نوټونو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم څوک دی

ابراهیم څوک دی - دکوم ځای دی . د چا څهٔ دی - دکومې زمانې دی . دا یو څو سوالونه دي چې ددې پښتو شاعر په باره کښې پیدا کېږي خو زموږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي . هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږی ول نهٔ دي پکار بس خو ېې د څېړنې د کتابونو پاڼې دکول پکار دي . خبره دا ده کهٔ نوردعلم تنګي پرې بیا اډانه کوي - حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرېهم ېې توکه لیکي د ټولو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهیم باره کښې دَ مختلفو لیکوالو محققینو دکتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې دَ هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې - د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اولیکم نو بیاکهٔ زهٔ د خپل تحقیق په رڼا کښې څهٔ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اسانې وي . په دې نوم بانډې ډېر شاعران تېر شوي دي . خو دلته چې دکوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې را غلی دی . د پخوانو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده - یو انګرېز محقق "پادري هیوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" ددې شاعر هم یو غزل را خستی دی د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

> د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال
> دا دے چې نوموړي دي د کالوخان د غه ابراهیم
> شاه وي څکه چې دي د کلید افغاني د تدوین
> د زماني د شاوخوا اولسي شاعر دو او د
> قیافې کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده
> ده تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره
> کښې نور څه معلومات چا ته هم نیشته - (۱)

ستر محقق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء په صفحه ۲۹۳ باندې لیکي -

> راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د
> تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د
> اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس
> ورغلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے
> په آخر کښې لیکلي دي
> "محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۹۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اوس کله چې صفي الله خټک د بانړي مُلا (د مصري بانړي نوښار تحصيل) وو نو ښکاري شي چې ابراهيم څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وې او ځکه يې صفي الله خټک په تېروشوو عالمانو کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهيم باره کښې د افضل رضا صيب د وېښانه پس هغوي د ستر محقق او روښاد عبدالحليم اثر افغاني صيب يک هم په دې کتاب کښې هم په دغه صفحه ۴۹۳ ليکي -

د ښاغلي اثر ديک مطابق ابراهيم د سوات دَ مشهور بزرګ پير بونده صيبؒ په اولاد کښې يو ډېر لوې عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې د پخواني طرز اسلوب په ليکونکو کښې د موزوني طبقې شاعر او اديب تېر شوے دے.

په بل ځاے کښې هم په دغه صفحه ۴۹۳ د پښتو ستوري کتاب پښتو اکيډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صيب يک ليکي -

او د ابراهيم د ليکلو طرز د اخون درويزه د سبک په پېروي کښې دے هر کله چې صفي الله خټک په مياشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې د ده ذکر دَ تېرو شوو عالمانو په حېث سره کړے دے

او د ميان صيب محمد عمر د چمکنۍ زوي عبيدالله ميان ګل د خپل کتاب "هفت پيکر" په ديباچه

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

> کښې دده دې قيصې نوم ياد کړے دے او حضرت
> مياں ګل په ۱۲۲۳ ھ کښې وفات شوے دے نو
> وئيلے شي چې حاجي ابراهيم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
> کښې تېر شوے دے ـ

اوس راځو د پښتو د نامتو شاعر او محقق پروفيسر محمد افضل رضا صېب د بل کتاب "د پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۱۴۴ باندې يک ته هغوي ددې نوموړي شاعر باره کښې ليکي ـ

> ابراهيم د سوات اوسېدونکے وو ـ د پير پرسنده
> صېب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې
> تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سيف الملوک
> قيصې هم ليکلي دي ـ قلمي ذخيرة ئې په
> قبو کلي کښې دفن ده لاندينے يو غزل ئې
> کليد افغاني کښې نقل کړے شوے دے ـ غزل ئې
> د پښتو د قديم غزل ټولې خوبۍ لري ټولو نورو
> غزلو ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې
> درج کړي دي ـ

د افغانستان ستر محقق او نوميال ليکوال ارواښاد عبدالحی حبيبي صېب د ابراهيم په باره کښې د خپل تاليف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۲ء صفحه ۷۵ باندې ليکي ـ

> ابراهيم هم د هغه شاعرانو نه يو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان يُ نهٔ دے پاتې دده بس د کليد افغاني په ذريعه يو غزل ترد ې وخته ژوندے پاتې دے او دے موږ د همغې په وجه ديو ښهٔ شاعر په حيث پيژنو ـ

ــه

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد يم
سر پرېکړے په ميدان کښې د عشق فرد يم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سهي شهٔ
وچې شونډې ونډې سترګې ګونه زرد يم
د يادداشت بهره به بيامومم اميد دے
لکه تن چې مشغول شوے په يادګرد يم
کهٔ مې سر او مال د يار په مينه لاړ شي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم يا پرې سرد يم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جريده د عشق په لار کښې روان فرد يم
دامن واخله چې مې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د يار په در کښې لکه ګرد يم
بېدردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هېواد مل زلمي هم د ابراهيم باره کښې ليکي -

ابراهيم از شعرای قديم پښتو است پادری هيوز غزل ابراهيم را از چمن بے نظير، مجيد افغانی منتخب کرده ابراهيم غزليات عشقی ميسرود تذکره نويسان، پښتو شعر و شرح حال ويرا ضبط کرده اند از دست -

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
براهيم ځکه منت باد د اهل درد يم (۲)

دا نو وو د ابراهيم په باره کښې د مختلفو محققينو د تاريخ په رڼا څهٔ بر شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو - شاعر وو بزرګ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقيق باندې بر شان سوچ پکار دے اوچې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې دغه ټول تحقيقونه د تضاد ښکار دي او په يو وخت مختلف بيانونه بيان شوي دي ښاغلے افضل رضا صېب په يو ځائے کښې ليکي چې د يو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري بانړې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې د اثر صېب په وېنا

۲- زلمي هېوادمل فرهنګ زبان و ادبيات پښتو چاپ وزارت تعليم و تربيه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷، ۸

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پېښ پوښ، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکي کوم چې جېبي ضبب لیکلے دے۔

البته اروا ښاد جیبي ضبب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا لیک دَ قدر وړ دے۔

دا ځئ چې بل د خپل نظر په تله روتلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه اوکړي زهٔ څېړنوال نهٔ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم - او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم - دلته راقم الحروف د تېر شري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذ نخیر کوئ یو کول غواړي - او لوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېښ کول غواړي۔

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میان نخوکل کاکا خېل تالیف دي کښې ذکو هم شته میاں انځوګل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ھ کښې لیکلے دے او په دې کښې د پښتو غوره هغه شاعرانو ذکو کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغېره، تر وخته وو۔

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نزدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالات نو تحقیق بیا هله پکار دے دا سي نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانډې راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د بره درج شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به ئې -

میان نځوګل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم ئې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو ددې نه به معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو د سوچ په مونږ ته یو لار او ښائي زمونږ رهنمائي به وکړي او بیا به مونږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو. د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب بانډې د ده او د دوي د خاندان لوې احسان دے - خوشحال بابا نه راواخله زامن- نمسي کړوسي ئې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -

دغه شان د خوشحال بابا مشر رور چې په جمال خان - جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو بانډې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل رور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل رور خوشحال بابا نه روستونه وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې وه ددې هم څخه باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټ ستوري نومي کتاب او د افغانستان نومیالي او ستر لیکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانه شعراء پنځم ټوک کښې په دو مېنو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے. د دوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلي په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمي پېښور کښې پرتې دي. دغه شان الرشيف ملي افغانستان کښې هم يو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شيخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده زما د دې مطلب دا دے چې د خوشحال بابا سره دور هم په ادبي ميدان کښې د چا نه روستو نهٔ دے نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خانداني روايات قائم او برقرار ساتلي دي. لکه د جمال خان بابا زوې محمد صديق چې د هغوي نه پس سجاده نشين هم وو د هغوي ديوان چې د کابل نه د "ديوان صديق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدعا ته چې ابراهيم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقيق دے نو ابراهيم گمنام نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے لکه د خپل تره او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے د دې به زهٔ د خپل گران مشر مياں فردوس شاه فقيرخېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکړم.

د جمال خان بابا څلور بيبياني وې د هغوي دياد لس
زامن وو په هغه بيبيانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعيل خېله وه پنځهٔ زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنګ دي.

۱- محمد ابراهيم ۲- محمد اسحٰق ۳- فقير محمد صديق ۴- محمد عتاق ۵- محمد صالح (۳)

۳- فقير خېل فردوس شاه مياں شجره نسب فقير خان خېل (فقير خېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمې اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بره ځینې ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر یې په چمن بې نظیر وکړ
بې تمثیل میان افضل گل او کلید افغاني کښې یادښت شوی دی
دی گمنام نه دی گمنام ځکه دی چې چا تحقیق نه دی کړی د
فقیر جمیل بیګ رح جمال خان رح زوی دی ځکه یې هم په دغه کتاب کښې د
یوې زماني د شاعرانو په قطار کښې ځای کړی دی.

د غه شان نیا غلي افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصري بانډې
متوطن خټک چې د تحصیل نوښار یو کلی دی او سپېدو نکي وو د مصري
بانډې لی. محل وقوع مصري بانډه په اکوړې کښې د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د ښکلې شي چې اکوړې او مصري بانډه کښې فرق
نه وو بلکه هر کله چې سیند یعنې اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصري بانډې یې جدا کړه. اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې - اکوړې
نهال پوره - نظام پور - شېدو او د غه شان په نورو ځایونو ښا
کلو کښې آباد دی. دا هم یو ثبوت دی کېدی شي چې ابراهیم بابا رح
په مصري بانډه کښې سکونت اختیار کړی وي ځکه چې مصري بانډه
او د غه ټول نزدې ځایونو شاکلي ځو د هغوی ملکیت او جایداد و

د لته به زه د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبدالحیم
اثر افغاني صیب یو یک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوی په
خپل یو مضمون چې سرخط یې "اخلاقتانه" دی کښې لیکي -
افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحق رح - محمد ابراهیم رح
د محمد صدیق رح کشران رونړه هم دده د پلار محمد اشرف خا

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پرېښه شاعران وو په شال
کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل
داورم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرديم
سر په ورپسې کړے په مېدان کښې سکه فرديم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم څکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي يکي په دې غزل کښې مصرعه جريده د عشق په لار کښې روان فرديم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې وو چې د فنا فی الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري؟ بکن افضل خان يې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صيب يک - د دے کښې اثر صيب هم دغه ابراهيم باره کښې مبل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقيق سمې نهٔ وو بلکه هرکله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړي او سېد ونکے دے نو درې نه معلومه شوه چې دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو نه تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۵ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او د وخت په وخت ئې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو ته تېرشوي نو شاعري ئې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

چې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بېږو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوې زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره چا لیدلې نهٔ ده
ښکاره وي د عمر په مخ سره یو یو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اورمې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهیمه
مرچې ژړې کهٔ په سل حُله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادرخان ختک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور پوهنتون ۱۹۸۴ ص ۲۹۷

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پچا مونډلې دې نارې وهي هو هو
څوک طالب ځني پښتنه کا کو کو
عرشيان يې پرستش کا له قوشيا نو
فرشيان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوئي خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلې له عدم دې وجود ته
اواز يو ترسبله کا چې به څو څو
د ګوتې شاهين ياغي شو رابه نه شي
که فرياد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے -
دغه شان په چمن‌بې نظير کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان
خټک، اشرف خان هجري، کامګار خټک، سعيد بابا سکندر خان خټک
وغيره وغيره دهغه شاعرانو غزلې ليکلې شوي دي کوم چې
دغه ټول ديوې زمانې شاوخوا وو- او ابراهيم بابا هم ددغه
زمانې د شاعرانو په قطار کښې ، چولې شوے دے -
په ټول تفصيلي بحث به بيا نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ ه ده - د ابراهيم بابا زمانه
۱۲۰۰ ه ليکلې شوې ده خو دا زما په نظر کښې د عبدالقادر خان خټک
همزولے کم و بيش د ۱۱۴۲ ه د زمانې دے ځکه چې غزلې ې ديو
بل په قافيه يوشان ښکاري -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسرې باندې اکوړې اوسېدونکی دے دغه یې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سې نیشته چې څرنګه په یېک کښې راغلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې دزمانې په شاعرانو کښې بشودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه رور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون یې هم د هغوې د زمانې سره دے.

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بېګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم یې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون ټیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه او لیکي چې راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ء

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ګهرېندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سرېزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- هېواد مل زلمے فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحي پښتانهٔ شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمهٔ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پرلوئے لوئے شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځني ښکاره دي او ځني اوس هم په تیارو کښې پټ دي او بو سېره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهې په وجه ورځ په ورځ ګودونو کښې پښېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو - زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې څونديي پراته دي او د دغه خلقو سره يې هيڅ قدر و قيمت نيشته او د دغه ناپوهې په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره د پرلوئے زیان دے که چرې د غه قيمتي علمي سرمايه را بو سېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې د پرځه ډ زده کړي - ولې چې د دغه نومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لار چل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختګ به نوره هم مخ په وړاندې کړي خو ددې هر څهٔ باوجود د اسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې سلسله کښې چې زهٔ ئې د کوم نوم ورکي شاعر - عالم نوم رابرسېره کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړم او د هغوي ورک قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله ښائسته کوم په دې سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم ورکي شاعر - عالم میاں محمد سعید دے باندې چې اول په دې دنیا دا پوه وو چې دوي څوک دي د کوم ځائے دي په کومه زمانه کښې ئې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان سره تعلق لري ددې معلوماتو حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې چلوو یو لار د میاں محمد سعید د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په ګوته شي - په ختیکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې سکه د ځلنده ستوري ښکاره دے او هم د غه شان د هغوي زامن د سلوک د لارې د سختو ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي د بهادر بابا (ابک صیب) درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دننګه دي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

دې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میان معتدالله کاکاخیل په فارسي ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرزاق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جوکہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه :- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دوهم شیخ عفان نومېد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نږدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې هم دغه ذکر شوے او ستر محقیق اروابښاد سرفراز خان عقاب ختک هم په خپل کتابچه " کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي۔

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان ۔

ترجمه :- د کاکا صبب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو۔

د دغه کتابچې" کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفرازخان عقاب خټک د کاکاصېب د دوئو باره کښې يو شعر د اشان پېش کوي

دده دوه دوښه په ځان
حيات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح د ابک صېب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکاصېب اولاد ته کاکاخېل میاں ګان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولاد ته ابک خېل میاں ګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئے لوئے عالمان ـ شاعران ادیبان تېرشوي او اوس هم شته زموږ ددې مقالې د انوم وروکے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ابک خېلو میاں ګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ابک خېلو میاں ګانو کښې خدائے بخښلے میاں سېد رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقق ـ عالم تېر شوے ابک خېل میاں ګان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مېرزمان بابا جمات واقع لوند خوړ رود کا تهنګ نه تر لاسه کړې او منته ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنید بن میاں عباس ګل بن میاں امیرالله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا بن بهادرخان بابا معروف به ابک صاحب ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښې زیږیدلے وو د زیږیدنې نېټه ئې ۱۲۶۳ھ ق ده د میان محمد سعید کشر رور عبد الجلیل نومېدو چې په ۱۳۰۲ھ ق کښې مړشوے دے دغه شاعر ـ عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دا دننګه دي ـ

میان عبد الواحد ـ میان غلام محمد ـ میان غلام صدیق ـ

میان سلطان محمود ، میان سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نۀ وو او د نورو زامنو نه ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میان ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میان محمد سعید دوه بیباني وې ـ میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو ـ په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلې په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دننګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي ـ ملا فضل نور ـ علي احمد ـ خیرے ـ مختار ـ خاکسار ـ میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے ـ وغېره نورو شاعرانو شعرونه ـ دا خو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځائې ے ـ اولاد او زېږېدنې متعلق معلومات ـ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرۍ پېړۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره ئې شعر ویلې دوي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده او س او س په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره ئې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے۔ د لته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۷ مخونه لري په هندو پرېس دهـلي کښې چاپ شوې ددې نسخې مؤلف "امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد... ۱ه قیصه نومیږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډیمې پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هېوادمل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم درېم در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې ختیکي ده په قطع ۲۵×۱۶ سنتي میټر دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یوځو مخونه ئې په شنه سیاهۍ لیکلي دي د کتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې "حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب - بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان "فی الخاتمه کتاب و تاریخ" سره کړې ده د کتاب په باب "سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود" او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خود اختصار په توګه به د لته لیکم چې په ۷ ماه محرم الحرام ۱۳۰۴ھ ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په دکه جلال آباد علاقه ګوداب ملک ننګرهار کښې د داکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د دکې غـــلو مفسدانو
دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د دېره غمه او د کورني او اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته د یادا بشت د پاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات ئې د راقم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام له په نومبر ۱۸۹۰ ع کښې په تفصیل سره لیکلې او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوړ پېلو سخته
ماوې راشه ددې ښېل ملکه وتخته
سفر وکړه کوز شه دی دا شه آسان
په سفر باندې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګادي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نیت د هندوستان
لاړم شکته کوز د کن ان ویرا سړه
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې یار نه مې څوک دوست دلارې مل وو
یک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

دکتاب سبب تالیف هم په صفحه ۳۸ لیکي -

خاص بور شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په یو باب کړ
ورسره هم شته دے ډېرې قیصې نورې
د عبرت او نصیحت که ئې ګورې

دکتاب د نوم باره کښې لیکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمٰن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمٰن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ څهٔ حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي یې ده تمامه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دائمه

د ذ قوم قیصه په صفحه ۸۱ د آغاز داستان جنګ بادشاه ز قوم که محمدؐ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

اې قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړې واړه منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ واوره ته بیان
ماییلے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډېر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار ځوښکي لکه ستوري د آسمان
ډېر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغې فرمان درب متین
جبرائیل راغې په حکم دستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دې
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دې
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اې په نزد د خدای دې هر نبي قبول
د عراق په طرف درومه روان شه
حکم د غه دې یو دم معطل نه که
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ئې په هغه ځای غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دې
او بادشاه په کښې ښکاره واهم زقوم دې
دې په ټولو کافرانو دې سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړی : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لشکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنگ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ما له بنده خلاص کړې د هر رنګې عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "فی الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر ییکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوي ګوډې هم غار خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوئي یاد هم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعا که ما ته وکړي د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو د رجب المرجب اتویشتم خلقه

هم سنه د هجرهسې نویشتم خلقه

دیارلس سوه څې دپا دپا سه دیارلس نوي خلقه ۱۳۱۳ھ

دا سنه وه چې کاغذ شو دلته توره خلقه

په توره څنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه

نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۱۴) مخونه) هم په د غه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میتر په توره سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال

و از کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلي په کوم وخت چې د دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېر و لو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه
تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه
سر کړه بشکته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څه تحفه یوسې دې ځائے نه
را شه یوسه دا احوال د دهاېی هائے نه
بنګال ته د ټلو سبب دا سې ییکي

چې کاروته د تقدیر قبول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د درو ئي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم انډوه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګردان ګوځي آشوب کړه
دګردش د زمان دا غـلـه دا سختـه
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې!
را روان شوم د خپل ملک بجـملې!
برابر دا څل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څه موده په واویلې شوم
وېراشنا مې رسول خاص بهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره
د کلکتې د یو جماعت باره کښې ییکي -

خاص په شـهر د کلکتې کښې جماعت دے
چې جوړ يي مثال د شيا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناګنت یُ په کښې ستاښلې او په یو ډېر ښکلي انداز کښې یُ د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړي

په دې سفرنامه کښې یو غزل بمعه عنوان لاندے لیکې چې یو څو شعرونه ترې د لته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېدلے
خدا ئے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
د اسې ورنیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلے
په وطن د ښکاڼي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر: نه پاتې کمد او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بېت لیک دے

که یو اځي په چا پېښں چرته زمرے شي
غټ صورت به یُ ورے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رېبیر سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میان محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیارلسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم و لیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پېش کېږي د پښتو ژبې دا نوم ورو کے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاټلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوې خدائے دې جنتونه نصیب کړي آمین دا دوه نوم ورکے شاعر- عالم میاں محمد سعید چې ما د تیارونه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میاں فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخیل ساول ډهېر (مردان)

۲- هیواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسي) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي جولائي ۱۹۹۰ء نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې
۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پرېس پشاور ۱۹۶۵ء
۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میاں محمد سعید در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان خطي در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل -
۱۰- محمد سعید میاں سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه نسخه در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړی : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې ته ځینې منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه لیکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بیمارو علامات، احوال او علاجونه لیکلي شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې لیکلي شوي ځینې چاپ دي او ځینې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګیال شاعر، عالم او حکیم خوشحال بابا طب نامه یا صحت البدن لوی مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب په مېنځ کتاب ګڼلې شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بیمارو د پاره داروګان تجویز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ریسرچ سیل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نیم سر" عنوان لاندې لیکي -

کهٔ په سر دې شقیقه شي
پورد سترګو عقیقه شي
حنا واخله ښه يې آس کا
تهٔ يې پوږ په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ يې پورې کړه اے دوره

دغه شان د محمد صدیق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې موندې ده او ذکر يې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښکي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے. دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې ليکلے شوې ده.

او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر، ليکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بيمارو حالات او بيا علاج ښودلے شوے دے. لکه د رومان ساغر يو مقاله "صديق څوک وو" چې په مياشتنۍ مجله اباسين پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ د دغه طب نامې د شروع کېدو نه يو شعر ليکلے چې دلته يې راخلم -

د حاجي عبدالله زويه

اے صديقه! تحقيق بويه

اول رنځ و دارو زده کړه

دغه پسه ادويه کړه

هم د غسې يوه بله منظومه طب نامه د مِعزُّالدّين خټک دَ دليل العليل په نوم په تېرهېر شاعران کښې د ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټۍ اپرېل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې دا ې معرفي کړې ده.

"معزالدين خټک يو بل کتاب په علم طب کښې د ودکوتي بحر په مثنوي کښې ليکلے دے. د دې کتاب "دليل العليل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې يې تاليف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱۶ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګار و د میاں بازګل ولد خرم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته رارسېدلے دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دري میاشتینه مجله پښتو سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۲۲ زمونږ قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او علاج بیان شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خودې دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
کهٔ روبهٔ خوري د هندوانې
د پسخې نا د اوبې
دا فائده ده د خوړما دا شاړي
چې په خوراک ئې څوک راوړي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پرګان د چا اسود وي

که ټې جهان ترې بې سود وي

دغه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب «د پښتو نثر اته سوه کاله» کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د «زاړهٔ علوم او حکمتونه» باب لاندې په صفحه ۹۹۸ کړے دے.

زما دې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو چې په علم طبابت کې په پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم ویلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ ېې چرته ذکر. په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ېې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کونکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه راپېرزو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د «مفردات افغاني» په نوم میاں تحمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. ددې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو ښهٔ به دا وي چې ددې د لیکونکي میاں تحمّل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم ځو مونږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تحمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل ددغه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب دپاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په دنګشافې توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققينو په کار به هم راشي. میاں تجمل شاه فقير خېل د صاحب ديوان شاعر - عالم - مبلغ - يکو ال میاں حمد الله فقير خېل زوے دے او د میاں حمد الله فقير خېل ديوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د را قم د مقدمې سره مدون شوے دے. د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقير جميل بېګ رح په اولاد کښې دے. د میاں تجمل شاه فقيرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقيرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقيرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۶۵ مطابق دا رنګه ده.

میاں تجمل شاه ابن میاں حمد الله ابن میاں
کمال الدين ابن شهيد الدين ابن شيخ فريدګل
ابن فقير محمد صديق ابن جميل خان يا جمال خان
(فقير صاحب) ابن شهباز خان ابن يحيىٰ خان
ابن اکوړه خان ابن درويش محمد.

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي دي.
محمد اسرائيل شاه، محمد يوسف شاه. محمد ايوب شاه.

په دې کښې محمد اسرائيل شاه چې په خان میاں مشهور و هم د پرښۀ شاعر او عالم و. میاں تجمل شاه فقيرخېل په سره چينه د يارحسين) کښې سکونت لرلو او اوس يې هم نمسي يعنې د میاں اسرائيل شاه. محمد يوسف شاه. محمد ايوب شاه زامن په سره چينه او يعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي. میاں تجمل شاه فقيرخېل د پر لوے عالم. شاعر.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زیږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه يې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو داسې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زیږېدلے وي - دد ې نه معلومه شوه چې میاں تجمل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو دخپل سکونت او ځائے ځاېګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت " مفردات افغاني " کښې داسې ليکي -

په سره چینه کښې ړوړه
دے زما سکونت ګوره

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجرې چې یادېږي
دیارلس سوه حسابېږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)
پس لدِ اوس بس دینه

دد ې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خانخېل یم

دخپل نیکهٔ فقیر جمیل بېګ رح چې دخوشحال بابا سکه ورور وو د پېر لوئے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر بابائے شهرت لرلو سکه دخوشحال بابا يې د خاقه او سردارۍ ژوند تېرولو خولوئے خدائے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټې زړهٔ بدل کړو سردار ي - خاني ئې په نښه کړه او د طریقت لار ئې خپله کړه متعلق واڼي -

جد زما فقیر بابا دے
د ولیانو مقتدا دے
یا اول کښې دے سردار وو
د ختټکو شهر یار وو
دے د کل ختټک سردار وو
یو منصف عادل روبدار وو

دا څووه د میاں تجمل شاه فقیرخیل پیژندنه او س را څو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم بانډې میان صیب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنیف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ یکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هیوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اتهٔ سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پریس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پیښور د پښتو اکیډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۲۷ نومره یو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ یا ۳۲۱ دي کتاب د مرفود کاتب په خط ۱۳۰۶ھ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے لیکلے او دا ویاړ میاں تجمل شاه فقیرخیل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښنه چټيت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو - ميوو - سبزو ، ځناورو مرغانو - معدنياتو ، کياکانو نومونه په الفبائي ترتيب کښې راغلي دي کوم چې زموږ د مختلفو بيمارو دپاره د شفا باعث جوړيږي په دې لغت کښې د دغه توکو ځينو نو معنې او تشريح په نظم کښې ورښکلي اوس ترسره ليکلے شوي دي چې د هغوئ د شاعرۍ معيار ترې معلومېدے شي - هسې خو لغت ، فرهنګ يا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څيز معنیٰ په تفصيل سره ليک وي خو ميان تجمّل شاه فقيرخېل د طبي اصطلاحاتو - معنو او تشريح سره سره يو ډېر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ور سره ليکلي چې نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادويه (ميټيريا ميډيکا) ورته هم وئيلے شي دد دې کتاب شروع ورب يسر و تمم بالخير - يا فتاح - اَلشُّعَرَاء تَلَا مِيذُ الرَّحمٰن ته پس بسم الله الرحمن الرحيم وَ مَا توفيقي الّا بالله عَلَيهِ تَوَكَّلتُ اُنِيب نه پس د کتاب نوم داسې ليکلے -

"مفردات افغاني از تصنيف ميان تجمّل شاه فقيرخېل او بيا دَ لوے خدائے حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې يو څو شعره ليکم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خدائے وايم بې قياس
چې لائق ئې د عرفان کړم
د خپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے مثل ابد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب د لیکلو سبب ښائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

در بیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب دد ې کتاب — د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه دوره — ترخپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے باندې مقام شوم — له سفره په آرام شوم
خاص په کورکښې زموږ یاره — یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو — چې بیمار وو سخت یارانو
زموږ سترې ډېر محکم وو — د رنځور دا سره غم وو
موږ طبیب ته نبض دوره — دد ې نه شو څوي ګوره
هر طبیب چې به راتنه — چې له نبض علاج شنه
علامات به موږ وښېل — هر حکیم به اورېدل
نا لیدلے به علاج — دي کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو — په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت — ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب — ما په ځان کړو ځوډ واجب
زموږ ځائے کښې یو حکیم وو — ډېر حاذق په څوي حلیم وو
ماله دهٔ کتاب میزان — کړو شروع داوره بیان
میزان دهٔ څخه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې موږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځاے به پاتې شنه،
ما به ځان څخه بیل بښکوونه
چې میزان خلاصېدو رور ه
د پس لغات جمع شو کوره
ماوے پاتې ګران لغات شو
زده کول ئې ضروریات شو
یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو
ما له هر یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو دا بیان کړو
دا لغات مشهور ګران دي
عربي - فارسي - یونان دي
دا پرېښېده په ورانې څه ته
زیاتې رسېږي مه کوه ته
زړه زما شو دېر پرېشانه
ګوزېږم به سرګردانه
حکیم نه وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې جانے

نیت مې اوکړو د سفر
لازم شهرته مسافر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو — هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهند وو — ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو — مخلوقات ورته ځندان وو
مګر زه ورته ډیره شوم — پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو — ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو — هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو — طبابت زما کامل شو
راهات ما ته مخلوقات شو — زوک مې خوړ په هر تماشو
سائلانو راته سوال — تل کاوه په دا منوال
یو لغات که شي تیار — د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدای دیار — یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان — چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما د پې هم په دعا باندې
یاده دي که څوک بنده کاندې
بس کړه میان تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه ژر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کــهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

دا دوه د لغت د لیکلو سبب چې میاں تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه تول حال ئې پکښې لیکلے دکوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت تول ۲۷۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سنتي میټر × ۷.۵ سنتي میټر دجړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکولاتو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تورې سیاهۍ سره په غټو تکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څلور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د دوهمې بابه شروع دا سې کوي -

باب اول در بیان ادویه که حرف اول انها الفقاست

فصل الالف مع الالفا دوهمے معنی او خواص د آ بارزده دویم د آ ابنوس - دریم د آ امیس څلورم د آ ابیل په دې ترتیب سره یکي دلته به دد ې یو دوه مثالونه او لیکو چې دد ې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

۱- آ ابارزده !

آ ابارزده کسره دلبه عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوناني کښې زما روره — امو یبقون بلې ته کوره
په رومي کښې هم دا نوم دے — حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستانے — نوم ئې بنګ دي ښه عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي — سوي مس هم د د نوم دي
دا هم سترګوله پکار دي — ښه دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې — سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس :

آ ابنوس لغت اے که — دا شه زده کسره نېک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي — سیفا فیطوس یوناني ښې دي
په فارسي هندي کښې یاره — پښتو هم ورسره شماره
ددهٔ نوم ابنوس مشهور دے — ویه وله یارې ګوره دے
حار یابس دي زما روره — په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لرینه — یاد کړه ته په خوي شیرینه

کهٔ په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میاں تجمل شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې دیو شیئ معنی ئې په عربي، فارسي - یوناني - رومي - هندي او پښتو کښې لیکلې.
د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغاني

شکر شکر کتاب تمام شو — فکرمند زړهٔ مې ارام شو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

زهٔ د فکر په دریاب   شپه او ورځ وومه غرقاب

فکر لوئے عظیم دریاب وو   زرهٔ زما غرق ناپاب وو

مرجونیا غوندې ګوران   ما کوډو تیارهٔ کښې جان

جګړې نون زما خوراک وو   دې کتاب ته مې پښخاک وو

ناګاه لعل دُر الماس   ما پېدون کړل د پړې قیاس

په نامه د خداوند   و بښش کړل ما په حاجتمند

حاجتمند ورته اکش   طالبان دې د پړه دلس

دې د طب په نیت روان شي   شروع او کړي حکمت خوان شي

چې لغت راشي ستوما شي   له استاذ نه په خفګان شي

یو لغت ددهٔ چې پر بڼ دي   شروع کړي کتاب کښې دي

بعضې لولي نهٔ پوهېږي   عبس تېول عمر کړېږي

دا لُغات دے دُر ګوهر   بلکه د پر دي تر پې بهتر

په نامه د کردګار   وي قسمت په طلب ګار

حاجتمند چې نفع مند شي   مطلب بیا موې خرمند شي

پاک مولا ته دې فریاد کړي   ما دې د پر په دعا یاد کړي

تل دُعا دې راته کوینه   شاید خدائے ما او بخښینه

دا له کړي خپل دیدار   د جنت بوستان دبهار

بس کړه میان تجمل شاه تهٔ   فضل غواړه د الله تهٔ

کهٔ نازل فضل په ما شي

مس عمل به مې کیمیا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره ليکې .

سن د هجرت چې ياد پرې

ديارلس سوه حساب پرې (۱۳۰۲ه)

څلور نور د پاسه دي نه

پس له دې د بس او س وينه

د دې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب ميان تجمل شاه فقيرخېل په ۱۳۰۶ه کښې ليکلے . دا وو په پښتو کښې د وېمې منظوم طبي لغت او د دې د مصنف ميان تجمل شاه فقيرخېل متعلق څېړنه هيله لرم چې د تحقيق تږي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقيرخېل تجمل شاه ميان - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه ميان وکيل شاه فقيرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل خوشحال ريسرچ سل پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثر عبدالحليم - هېر شاعران - پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هيواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټنګ پرېس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حميدالله صاحبزاده - د کوک کښې - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ء

۷- د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میاں وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ء

۸- مجله اباسین پېښور میاشتنۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء پرېس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور -

۹- مجله پښتو درې میاشتنۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور اوکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلوملو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او خوبۍ چې په چا کښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللے شي - حالانکې په نن زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې گڼو چې داسې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دے چې د دې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېړل د دې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئ ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او د دوئ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق ادا کوي که څه هم زه دا وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دی - یو شاعر دی نو دا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دی مصلح دی - خود شناس، مردم شناس دی - سیاستدان دی - سردار دی د عمرانیاتو ماهر دی - پت پال دی ننګیال دی - جنګیال دی - سپه سالار دی، د طب پوهان دی - د نباتاتو ماهر دی د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکی دی - د نازکو احساساتو خاوند دی - شاعر دی - عالم دی د ښکاریاتو ماهر دی - پښتون نفس شناس دی سماجي او اصلاحي غړی دی - فلسفي دی صوفي دی سیاح دی - مؤرخ دی - محقیق دی - د هنرونو خاوند دی او د پرو علمونو نه خبردار دی - او هر کله چې دا خوبه لري نو بیا هغه حکیم دی - دانشور دی او د حکمتونو کان دی او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متاثره ؤ او څکه خو وایي -

ان حکیم ملت افغانیان
ان طبیب علت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معني دي دا ټول په خوشحال بابا کښې موجود وو - خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدې نو هم ئې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پیش کوي. د غه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم ډیر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې او چیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي -

د خوشحال وینا معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علمونو منبع وه او د اټول علمونه هغو ئې مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پریښودے دي که څوک د هغوئي دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر ئې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي -

درست دیوان ئې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو د غه میدان ئې هم کتلے او که په د غه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم و هغوئي نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب ئې هم زده و او د بیمارو او دارو کانو نه په ښه شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وینا به وایم مختصر
په معنیٰ کښې قیمتي لکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو دا سې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او څکه خو پیر محمد کاکړ وائي -

کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

" د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره هیڅ یو مضمون هم غیر نهٔ دے "

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او څکه خو وائي -

قصیده ئې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي دے
همګي واړه ګوهر دي دُر و لال

او بیا خو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس حسن تعلیل طباق الاضداد، ابهام - صنعتِ ترصیع، تنسیق الصفات - د فطرت شاعري - تاریخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکیم مونږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو مونږ ته د سیاست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تېرولو حکمت را ښائي د ننګیالو او جنګیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خېښ ښېګړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کردار درس راکوي عرض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټۍ وهلي نۀ وي او مونږ ته ئې په گوته کړي نۀ وي دا حکیم مونږ ته د سیاست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابۍ حکمت په دا طریقه را ښائي -

~ ورکول تورې وهل دا دواړه بویه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
یا ښکیه د یوه خدائے ده یا د تورې
په جرگو مرکو نۀ شي کار د تمام
کۀ سردار د خلقو زر لري هسې
بندوبست د عالم نۀ شي بې ضمصام

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله ګڼي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اصول هم را ښائي :-

یا سردار سره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو یه ښه وزیر
که نه وي نه هغه وي
په ژوندون ئې بویه ویر

که هرڅوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نه وي نو هغه به ناکامه وي- لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چا څه غم لري
چې دا ئې نه وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته ګرم لري

دا څو ټې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارۍ نښانې هم په ډاګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيڅ ړې بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نهٔ کا
چې بد کړه ورد ے هغه به يار نهٔ کا

د غه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په سلسله ښيي - او که غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت وکړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګند وي چې په دا خپل کړي د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر رابنائي او وائي که چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تيرولو تجسس به ئې هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک بائداد ے
په بدۍ کښې څهٔ فائده کوم سود ونه
هغه کار چې په نرمۍ ترسره کيږي
څهٔ حاجت چې رسا وشي تر جنګونه
کهٔ ښځه له د خپل ځان په بدۍ نهٔ ئې
د مارونو په غارمهٔ منډه لاسونه
په خپلو انو بانډې هومره خشم مکړه
چې پردي در ځني تښتي په مکونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه میړونه
په رښتیا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډیر ډیر خوري سوګندونه
د حرص سترګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې انبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودو سنه
درته وایم چې په کوم توکي به رسوا شي
چې د هر چا سره سکړې خوابونه
همیشه روسه خوله پټه لکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوه حرفونه
دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وینا کانونه څخه
نور ډیر بیان کړو۔

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه
بل ځائے وائي -
ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښځه مې خیر کړو ښځه پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپړ ښیګړه

وکړې واړه کاروونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام ګټي د نیکو نام ګټي
د نورو د زړونو دار وبه تل کا

سخاوت

که ګنجور نه د قارون درته انبار شي
په هر لور چې غورزوې به سخاوت

پټ

سر دې دروې مال دې دروې پټ دې نه ځي
د سړي د چارې ګل خو چې په پټ دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
که تونګی په خزانو د قناعت شي

رشتیا ویل

رشتیا کړه د هیچا نه مه ویرېږه
رشتیا سړی له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ ګڼه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ ته چې په منت موے واڼے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بوټے د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرم پکار مې نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به اوخوري ککرۍ یا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو یک دووونی په منفرد اندازکښې
ئې د زنځیرۍ په نوم ایجاد کړې کهٔ د فراق سندرې ئې وئیلې
نو هغه ئې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وئیلې د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرکنده ده - که د دين علم يې د مختلفو مسئلو په صورت کښې رابښودلے نو فضل نامه يې د کتوده که غواړې چې د غيرت او عزت پټکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه اوکړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمارشې -

> چې دستار تړى هزار دي
> د دستار سړي په شمار دي

ددې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم ودانش لوئے شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څورا کونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نه يوا ځې د احکمت حاصل کړم بلکې د بازغونډ يې څو يونه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

> چې وهل څوړل - څوړول کا نو د څه نه مے باز شاهين دے
> چې يې سوړي لړه يوسي يا مېږے دے يا فـاره

بازنامه يې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم يادوم سوات نامه يې ياده کړم که بياض يې يادکړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته ددې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو دغه غم يې په سرهم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو داروګان او د نورو ناروغتیاګانو
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او دلته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو. او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په وړوکي بحر کښې د طب تاجي
زیب وزینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

بې صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړې
که دا دواړه تو که نه وي
نوره هره خوبي لاړه

د غه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي -
چې که چرې دا راز موڅپل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ـه
اعتدال په دا څلور خویه ابدال وي
کم ویل کا - کم د چا سره کښېنوونے
کم ملاستے کا - کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې دې ژوندون

دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ـه

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرر دي د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بښې سړي خوړي او به د سړي ځان دي
ولې تود طعام - سړي او به ضرر
چې تودې او به څوک څښي عمر وو هلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځائے کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پیر
چې تودا نه دارو نیشته معتبر
که ئې موږي اوړے ژے ګبینه خوره
خو په سود ئې خبر مسکره نچل پدر

او د غه شان دیرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې د "صحت خبرې " په عنوان سره لیکلي چې که ... عمل پرې روشي نو بنیادم د ډیرو بیمارونه په امان کیدے شي په طب نامه کښې د سردرد بیمارۍ - د نیم سردرد د سترګو بیمارۍ د فالج بیمارۍ - د یرقان بیمارۍ - د ګیډې بیمارۍ د غاښونو بیمارۍ - د نس خوږي بیمارۍ - د بواسیرو بیمارۍ - د ناسور بیمارۍ او د بنګلو او د سرو نوړې پیتې او نیسکاره بیمارۍ بیود لے شوي او د هغې نښانې په ګوته شوې دي. پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا موږته ښودلي او ورسره ورسره ئې دا هم راښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبۍ او خاصیتونه نه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبيب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلی کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبيب نوم څهٔ اخلې خوشحاله
چې بيمار ورسره راشي بيا بيمار ځي

(۳) د طبيب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبيب دارو لري خطر

او چې دد ې خوبو مالک حکيم او طبيب نهٔ وي نو هغه په حکمت چرې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بيا د دغه حکيم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وائي -

سل هغه سړے احمق بللے بويه
چې په هر طبيب دارو کاد رڅونو

هر څوک هٔ موږ اوليکو او اووايو نو په خوشحال خان خټک او حکمت ليکل او ووېل ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسيع او ژور تحقيق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکيم الملت او حکيم الحکماء باندې ليکل او ويستل د چا د وس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څنګه چې خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ه دانا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نيشته
دا دُرچې په بيان خوشحال ختک وېلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان ختک سره د مقدمې د اروا ښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان ختک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان ختک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان ختک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنګ هاؤس پشاور

۸- توريالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب ډکتور عارف عثمان
۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجلــه پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپریل مئی
۱۹۸۰ ز پښتو اکېډېمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان رح)

د شاعر په حېث

د پښتو ادب که په دوه اړخېزه کتنه او مطالعه او کړے شي نو که نثر دے او که نظم ددې دواړو صنفونو او برخو سرخېله کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تر دې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیکل ددې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کوړنۍ ته حاصل دے چې هغه کوړنۍ تر ننه پورې پښتو ېې اسرې ننه ګڼه بلکه تر ننه ئې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کوړنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کوړنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همېشه به پرې نادې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکونکي په ذهن کښې هم دغه يو نوم د لوی خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال داډ به په ادب و تاب کړي ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی ستر عالمان ـ شاعران اديبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره دد ې کورنۍ ښځې هم دغه ميدان کښلې دے لکه بي بي حليمه - تاج بي بي وغيره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه تن د خوشحال بابا د کورنۍ د يو داسې فرد متعلق ليکم چې هغه هم عالم دے - هم اديب دے هم شاعر دے او هم ولی الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنيا کښې گمنامه دے او د چا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنيا کښې لوړ مقام لري او ډېر کمو ليکوالو ته ئې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لويه هستي د لوی خان بابا خوشحال خان نيکه او د جميل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنيا کښې د خواجه جمال الدين او فقير بابا بانديې ياد شوے او زيات شهرت په فقير بابا لري او د تصوف د غه نوم ئې په دې تولو نومونو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې دوي د دنياوي جاه و جلال بادشاهي نواځې ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو رياضتونو او جذب و حال د کيفيتونو تېر پړ ونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شيخ يحيیٰ رح غونډې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لويې پاڼې مريدان ئې په سلسله چشتيه کښې پيدا کړي دي د دغه لوړ مقام د ے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر د ے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې يوسي
خوښ خورم د ے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام د ے
په اغه غر دِ ما سلام د ے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئيلے شي او د فقير بابا جمال خان سلسلې ته فقير خېل ميان کان وئيلے شي دا قسم هم د دوي نسبے د ے جميل ميان د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او ليکل - لوستل - و ئيل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول د دې متعلق په مناقب فقير جميل بېگ د شمش الدين کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقير خېل په سريزه د ميان فردوس شاه فقير خېل د چشمې اکوړه خټک په صفحه ۲۹ داسې ليکي

په مسجد کښې وو د شه
په شرې ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطرجمع

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم - ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې د خپلې کور نۍ بېړغ جګ ساتلے دے او د وړخهٔ ئې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او وشـیـلي دي په فارسۍ ژبه کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نمونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تـذکرة الاولیاؤ (۲) نور محمدیه

دل تـذکرة الاولیاء تقریبًا د پنځو سوو صفحو دروند کتاب دے اوس اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لويو لويو اولیاء ذکر دے دغه شان ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریبًا د څلور نیمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشیږ وېشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مېل دریم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسۍ کښې لیکلے چې اوس اوس ئې د اسد الله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمي په فارسۍ کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي - داهم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومې قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې ددغه کتابونو نومونه دا رنګه دي۔

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین۔

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۳۸۵ ه د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوی ترې استفاده کړې دي ددې د شاعرۍ متعلق د وړمبنۍ څېړنه د افغانستان ستر محققینو - عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غوندې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوی د څېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته یې اولیکم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه شي۔

په کتاب "پښتانه شعراء" دریم ټوک د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو له څانګې کال ۱۳۴۲ ه ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې لیکي۔

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوی ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو دیوان لري۔

په کتاب "خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمۍ چاپ د دکتور عارف عثمان په یک سوه کال ۱۳۶۱ ه ش او ۱۹۸۲ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جمیل خان (رح) باره کښې لیکي۔

دغه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسیکو ادبیاتو کښې د ادیب - عالم او متصوف په حیث

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د اهتمام وړ ګرځېدلی دی
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې یې دیوان نه
دی چاپ شوی د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو.

دغه شاتی ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانه شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۴۰۷ هـ ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي.

فقیر جمیل بېګ د مستېر او جذبې په وخت کښې منظومې تونې وسیلې دي.

دې وینا نه پس یې د فقیر بابا رحمکار خان ، هغه منظومې تونې لیکلې دي چې هغه به دوې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس واېې.

په دې دول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ یو روحاني شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکنې کړې دي.

دې دروني هستې باره کښې ګران ستر محقق زلمي هېوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ لیکي.

جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
جمیل بیګ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در
حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت.
جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنا نه پس چې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه يکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته، دغه غزلې زمونږ د سيمې د اکوړي ګړان محقق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ په صفحه ۲۵-۲۶-۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان رح بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګڼې خوږه شته فکر يې ژور او الفاظ يې خواږه دي۔

د کلام نمونه :-

ددوي که غزل دے او که ټپې هر لفظ يې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلي ټوټې يې د بيلې بيلې واقعې سره وېلي دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکم نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اوړي په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به ليکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات يې ژوندي ساتلي او دغه شان نامتو يې هم لکه صديق بابا رح ظفر بابا رح محمد ابراهيم رح بابا وغيره په دغه ميدان کښې د خپل توره نامتو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدرخان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده۔

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلي چې په پټ ستوري تاليف پروفيسر محمد افضل رضا له ايخه د پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کښې داغلي دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه وي
يو ورځ به دې سفر شي په ويجا ړې
مور پلار زامن نمسي د کوړۍ څه شو
خلقې کړې د اجل سورو لتاړې
بناسته به چون زلمي شو توري خاورې
برې پرتې دي د لحد خاورې تودا ړې
جماعت مخه تېر برې مخ ترې پټ کړې
و حجرې وته ته يون کړې د حرا ړې
درسته ورځ لکه سپک ناست يې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه ګرناړې
يو ذره د لا اله ويره نه شي
نه پوهېږم چې را جېوت يې که کمارې
چې نيکي در مخه نشته بد نو مه کړه
دا شه مه تو که په خپله بېړه لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپرلي نخو يو نه يو درڅخه نيشته
وچ لا شده سره سپين ږي سپيره اهاړي
سم له لاسه کار هس کوړ دېر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے که څان ژاړې

دويم غزل

خراب زړه چې مې بيمار وو هغه نه دے
چې مدام په انتظار وو هغه نه دے
چې مې سترګې ديدار لوروتـه نيولې
تش ديدن ئې په بار بار دو هغه نه دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جليا وم
بل په زړه کښې مې انګار وو هغه نه دے
چې بندي دستا په زلفو په کمند ووم
پيوست ګردن ته مې زنار وو هغه نه دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نه دے
شام و شنګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نه دے
ستاله غمه چې يو دم په قلندر نه ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نه دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چرې لیدلے
تازه ګل چې په شمشاد و وهغه نهٔ دے
جمال ستا له مخه نور و ته سلام که
چې غلام او خدمتګار و وهغه نهٔ دے

دریم غزل

و ببتهٔ سپین ستر ګې تاریکې چینګې دا ړې
تهٔ لا ګوڅې خپل پردې په خبس نغاړې
خدایے طاعت د پاره ورځ له تا سته غواړي
ته د کالو خرڅې نن له خدایا غواړې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخې خو هم : د موړ يې په زور کړا ړې
ستا په سر باندې بې ترس جلات و لاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځنې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې د جمیل بېګ نه دې او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے. دا صحي ده چې د فقیر بابا نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نهٔ یادېږي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې لیکلي چې په ادبي دنیا کښې ئې جمال یا جمال خان نوم لیکلو او یادېدلو او په روحاني دنیا کښې نقیب بابا او خواجه جمال الدین په نومونو یاد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه د دوي دیوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې دغه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجوده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي دَ غزلو سره پېوست دا غزلې لیکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پیدا شوے چې دا شاعر د سیکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سیکانو د دور شاعر دے حالانکه د سیکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفیانه کلام دے او موږ دا په ډاډ وېلے شو چې هغوي به خامخا صوفیانه کلام لیکلے او وېلے وي هر کله چې د دغه نړدو شاعرانو سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا دور دے بل څوک نهٔ شي کېدے ـ

وس راځو هغه منظومو ته ټو طرف ته چې دوي په بېلو بېلو موقعو وئیلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شېخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د ډېره غمه چغه کړه.

په بوی د ي ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تاپو پوټل ګرد ونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (اسکیم ۲ فیصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه لیک ده.

دغه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوی ولي الله اخون ځالاک بابا د خپل بنګو ځځه د دوماکا فروسره جنګ وو نو په دغه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اوو ئیل -

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نه اخلي او نه یې څه پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
که خواري نه وي د ی د ے نه وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمش الدین کاکاخېل راخستې ده وایي چې دغه وخت د خوړ کانړي د فقیر بابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سره او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځاے د غه وخت کښې د تنکارو غرو نه ووچې د هغې سره لوې خوږونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا خپلو ځامنو د لنډۍ اخون احمد صیب چې ډېر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې ځمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع یې شروع کړے هر وخت د جذب و مستۍ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو دې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د رازه خبردار دے او د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځاے کښې داسې وایئ -

که قاضي صیب زما په شان مست شي
نو دده زما به هله شریعت شي
خار کیږي کهٔ نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوي او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان ختک سره زړهٔ بد اوے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بایزي چې ډېر لوې سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېدونکي وو د خوشحال بابا ا ځنبے وو زامنو ته ئې خپله
ګرانه ښکاره کړه نو وائي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد
ورکړو او ورته ئې اووے چې دې وخت کښې مهران نه روګني
ورکړي يه موږ وو قتلان خان چې د دوي رود وو د مغلو يې دَ
امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او
جوش نه دا سې اوو ئيل -

اس دې وي په لس دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وی نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د
فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده څوړ
شوه ترقي ئې اوکړه

وائي چې يو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر
ظلم کړے وو تول علاقه .ئې لوټلې وه د هزارې نه خلق دَ
قافلې په شکل کښې راتلل چې د ۀ بنديوان کړل او تول مال حال
ئې ترې واخستو - خلق فقير بابا ته په ژړا ا سنګولا راغلل
چې د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه
وخت جمال خان بابا په ښېړه رکشتۍ) کښې سوړ پډو نو دا
اشعار ئې اوو ئيل -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

څوک به درومي خدائ د پاره

فقیر درومي خدائ د پاره

پاک رسول ورسره مل دے

بدرګه له چهار یاره

او هر کله چې ببرې ته سور شو نو داسې وائي -

ببریه ځه د خدائ په حکم

څه به ظالم څه به دده بندي کوونه

فقیر شو مل د مظلومانو

خدائ يې وي مل چې بندیوان ازادو

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار
رپېدل او ښکېدل اوښې بوښې يې شروع کړې ټول مال حال او خلق
يې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان
ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا
اشعار به يې ويل -

دور دور د فقیر دے

د غافل په صورت وير دے

د غافل په صورت وير دے

دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې باران نه شو بند شول فصلونه
او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګو
راغلل چې خدائ پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
پر پوستلي کور په کور ده
باران دے ورو یسه
څوک پرې کړه نهٔ وي نهٔ وي
تنګارو بانديې باران دے
فقير نن ورځ مهربان دے
و ارمان ښلي ارمان دے
ورپسې نن باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم یو روایت دے چې هرکله فقير جميل بېګ څپلو زامنو اخون احمد صيب ته شريعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ويلي وُو.

موسۍ چنېې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وي لکه چرچنې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې خوب نهٔ راکوينه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به تر لړې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې داغلو نو چغه به

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

به يې کړه دا شعر به يې ويلو -

هغه موژيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سرو مال ټول عاشقان داوُ کا
دا موذي تش لا فې کوي چې مېړنيمه

دا وه د دغه لوې ولی‌الله - صوفي - عالم د شاعرۍ متعلق څېړنه چې د لته وا ضحه شوه چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي زوړ چې د معرفت لار يې خپله کړې او هر وخت به په جذب و مستۍ کښې وو خو خپل خانداني روايات يې چرې هم مرګون ته نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوې الله دې او کړي چې دده د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پيدائښ کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دا بجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جزق" اموز عالم " غريو"

دده نه ۱۱۱۶ ه جوړېږي ځيني محققين يې په قياس څخه زېږېدنه ۱۰۷۲ ه ښايي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکاروکښې چې د جهانګیرۍ او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلي دے هلته ئې مزار دے د پښتونخوا د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او میله کیږي -

کتابونه

۱- پښتانه شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ هـ ش -

۲- کاکاخیل شمس الدین میاں مناقب فقیرجمیل بیګ د میاں فردوس شاه فقیرخیل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخیل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانه شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۰۷ هـ ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ هـ ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او ددهٔ ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ هـ

۷- کاکاخیل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار ادارہ اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ستمبر ۱۹۷۱ ز
۹- هیواد مل ز لمی فرهنګ زبان و ادبیات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې
د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چاڼول د څهٔ څیز بنیادي حقیقت معلومول. دیو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې پخپله ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه بوټې جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوي حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نوې زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي کهٔ هغه سائنسي ځائګه وي او کهٔ ادبي کهٔ تاریخي ځائګه وي او کهٔ جغرافیائي ځائګه تحقیق په هره ځائګه هر اړخ هره موضوع او کهٔ په هر میدان کښې وي دا د برکسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

او کړکېچن کار دے د تحقیق مېدان ډېر ارت مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وار خطا هم شي خو سره د دې به حوصله نۀ بائیلي خپل
مرام ته به ځان رسوي د دې مثال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغلرو موندلو د پاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله او گرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو يره هم وي خو دغه ملغلرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه راويستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي مومي دا ډېر د پرخونو ناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه پورې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته يې ختمي نۀ دے وئيلے او نۀ تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق د پاسه تحقیق کېږي - د تحقیق د پاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي کۀ چرې موږ په يو شاعر تحقیق کوو نو د هغه د زماني ټاکل
د هغۀ دیک او د هغۀ د شاعرۍ په انداز بیاني اثرو نظر اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د دغه شان د هغۀ شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه -
استوګنه وغيره د هغۀ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زماني د نورو پوهانو د لیکونو
او کلامونو په رڼا کښې به يې رايې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله دغه مواد
پېدا نۀ شي نو بیا به د چاپېریال نه حالات معلومات حاصلول وي کۀ په هغۀ
نورو چا په روستو زمانه کښې څۀ لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رايې قائمول وي - په تحقیق ډېر لوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې ډېرې کتابونه لیکلې

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نحو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهميت د ے د تحقيق دپاره به د روښني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول ي او جمع کول ي چې د کوم په بنياد چې به محقق خپله راي پېش کوي او يا د کوم په بنياد - به محقق د خپل تحقيق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقيق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذ ات او مصادر استعمالول ذي د هغې د پر زيات په دې ميدان کښې اهميت او ضرورت دے ولې چې بغير د دې نه تحقيق نهٔ شي کېدے د دې مثال د يو عمارت بنياد وي ترڅو چې د عمارت بنياد د پاره کاڼے ختته - او نور لوازمات نهٔ وي تيار نو عمارت نهٔ شي جوړېدے د غه شان د تحقيق دپاره ماخذونه او ذرائع د کاڼي او خښتې کار ورکوي -

د ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چې يو ته بنيادي يا ابتدائي ذرائع - ماخذ ات - مصادر وېلے شي او دويمه ته ثانوي ماخذ يا ذرائع وېلے شي - چې په انګرېزئ کښې ورته دا رنګه تکي استعمالېږي -

۱- بنيادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشريح يا تفصيل بيانول پکار دي چې لوستونکي سته اسانه شي -

۱- بنيادي ماخذ يا ذرائع :-

محقيق چې هر کله په يو موضوع تحقيق کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي
ماخذ گڼلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتو ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي
یا نیکونکي په خپله لیدلي او رېدلي وي یعنې په بنیادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره دَ
تاریخ په معقولیت کښې اضافه او شي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د " ” بجے - یونس د بېټس " په وړاندې مؤرخینو بنیادي ې
ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات :- په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزي ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات :- په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ شال گران او محترم محقق - نقاد - شاعر -
ډرامه نگار پوهان همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن
کښې په صفحه ۵۶ دا سې رنگ کښې ورکوي -
ډاکټر جمیل جالبي پخپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد
اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو
او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د څېنو ذکر يې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۲۹۲ - ۲۹۳ لیکي - "سید بلاقي په ۱۰۵۰هـ/۱۶۴۰ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو ستر ګو لیدلې ده چې حواله دا ئې ورکوي -

معراج نامه (قلمي) دَ انجمن ترقي اُردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶هـ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي دَ معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو وو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پیش کړے شو.

۲. ثانوي ماخذونه:-

که چرې یو لیکوال یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوال په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي مأخذ په حیثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جینتري یاني قیمي سرکاري اطلاعات. ذاتي بیانونه. تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوُنه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله وړکوي -

" دیوان ریخته په پارسۍ او هندۍ ژبو دده دیوان دے چې هندي تسذکرو کښې هم یادونه کړي او مفتي ولي الله وئیلي دي چې نواب محبت خان په پارسۍ ژبه یو قومي دیوان لري "

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه دیوان زلمي هیواد مل په خپله نه دے وئیلے بلکه د مُفتي ولي الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نیکل دا د وُ د ثانوي ماخذ مثال دے خو په محققین د اقتباس حواله نه ورکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلي وي نوم هم نه ورکوي بلکه داسې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا یو ډیر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ڈاکټر - اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ایم سلطانه بخش ڈاکټر - اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- همامحمد همایون - د تحقیق فن

اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنگ پریس لاهور ۱۹۹۲ء

۵- کاشمیری تبسم ڈاکٹر " ادبی تحقیق کے اُصول مقتدره قومی زبان اسلام آباد.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړے شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متيؒ مناجات د بېټ نیکه دعا او دغه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلے شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږوالے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات راولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي مومي نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځایږے

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او دا د نثر کمال دے چې مونږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او د دغه تخلیقي اقدارو په وجه مونږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے ددې په ذریعه مونږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ په ص۲۰ څهٔ دا رنګه کوي -

نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په درې میاشتینۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء ص۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وېلو - لیکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اود لوستلو عامه هیغه نیغه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافیو د ترون نه آزاده وي او سړے په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بیانولے شي نثر دے

دا څو وو د پښتو ادب د محقیقینو او پوهانو د نثر باره کښې
تعریفونه او س کورو چې د خارج پوهان (مستشرقین) د نثر
متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوم کتاب تالیف د ستر
محقیق ارواښاد عبدالحی حبیبي د افغانستان د علوموا کېډمي
له خوا په ۱۳۶۰ هـ ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې لیکي -

۱- ملټون وائي :چې نثر هر څو مره ساده او دلکش
وي هغه مفید وي -

۲- کالرج لیکي : فصیح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ
لري نثر دے -

۳- موسیو روزوان وائي :- دانسان په ژبه یاقلم
کهٔ کوم خیالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه
نثر دے -

ددې تعریفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافیې
او د وزن یا بحر د قېد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافیه
ردیف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وېنا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وېنا کانې چې عالمان او پوهان یې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وېلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د یک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا یکلو کښې چې کوم وېنا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ډېرو نن د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وایي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے د دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مُسَجَّع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء :-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې راغلے . په پښتو ژبه نظم د امیر کروړ (۱۳۹هـ) نه راوُشا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي مونږ له کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷م) نه راوُشا شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت نه او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنائې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د "لرغوني پښتانهٔ" چې د "شیخ کټه" تالیف دے نه روایت راخستے دے خو دا مونږ په یقین سره نهٔ شو وئیلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپ له نهٔ دے او وجود ئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبنې ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ ھ خواوشا کښې تېر شوی دی. د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې او سېد و څنې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر و مېنې کتا
دی وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بیټني - شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غوندې د لويو ولیانو ذکر شوی دی دا کتاب د فریدالدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د هغه
وخت د لويو لويو ولیانو ذکر شوی څو څنې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر و مېنې کتاب نه مني هغه ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دی موندلی شوی بلکه څو پاڼې موندلې شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا ده په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لنې کتاب دی هغه د ستر صوفي مبارز - تو دیال پیر روښان
عبدالله ارمړ بایزید انصاري کتاب "خیرالبیان" دی چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډیمۍ پېښور پوهنتون د ستېر دا ترپکتي ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دی چې د جرمني د کتابتون نه ئې مایکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوی او د نثر و مېنې کتاب خیرالبیان دی ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو د کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې
لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یولسمې صدۍ پورې دور وو
ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د
اخون درویزه زوے - بابوجان، ملامست زمند، الله یار - اخون
قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نه یواځې بایزید روښان
د پښتو نثر د و مبنے کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ
ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر
کښې لیکلي شوي په دې دورپسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه
دور کښې نثر ساده سلیس او په خوږ انداز کښې شروع شو او د خوشحال
بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د
زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب الستر د
افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصّع - علم خانه دانش
وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان
د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې
ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم
دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي
په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال
شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د
میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محی الدین افغان، مولوي
عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې
مولوي میر احمد شاه رضواني، منشي احمد جان، سید راحت زاخیلي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسې نور پېښوري پوهان عالمان تر او سه پورې د پښتو نثر ته بشکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې ځکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پسکاره دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات پکار او کړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ

۲- رښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ھ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاؤس پېښور ۱۹۶۸ء

۵- رفیع حبیب الله د پښتو نثر ... تذکرې د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ھ ش -

۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ء

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ھ ش -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library